

TOMASZ MARCINIAK

Instytut Socjologii
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

HAJ PARK CZYLI NASZA-KLASA ORMIAŃSKA

Prezentowany tu tekst ma na celu prześledzenie **wirtualnych zachowań** części jednej z dużych grup imigranckich w Polsce, jaką są Ormianie. Owa analizowana tu aktywność Ormian zamieszkałych w naszym kraju przejawia się w takim wycinku Sieci, jakim jest portal społecznościowy Nasza-Klasa. Istnienie Internetu jest już w naszym cywilizacyjnym kręgu oczywistością, czasem koniecznością. Daje swobodę i demokrację wypowiedzi, co bywa też nadużywane. Czy owa swoboda i demokracja jest wykorzystana przez Ormian? Czy potrafią wykorzystać szanse dawane przez to nowe medium, aby podtrzymać swe narodowe identyfikacje?

Ormianie pod względem liczebności plasują się na trzecim miejscu w statystykach migranckich w Polsce (po Ukraińcach i Wietnamczykach). Według szacunków piszącego te słowa¹, obecnie w naszym kraju przebywa ich ok. 35 tys., co jest liczbą wielokrotnie przewyższającą liczebność kilku naszych oficjalnych, zgodnie z ustawą z 6 stycznia 2005 roku, mniejszości narodowych i etnicznych.

Ormian w Polsce można podzielić na dwie subgrupy:

Emigracja współczesna (III fala) (Marciniak 1998: 127-136) – imigranci ormiańscy zaczęli napływać do Polski od początku lat dziewięćdziesiątych. Jest to III fala ormiańskich emigrantów ekonomicznych osiedlających się w Polsce po 1993 roku.

Jednak część społeczności ormiańskiej, jeśli traktować ową społeczność *en bloc*, jest także wspomnianą ustawową mniejszością – **emigracją historyczną**, którą stanowią przedstawiciele poprzednich fal migracyjnych Ormian do Polski. W tym przypadku emigracja historyczna oznacza I falę emigracji Ormian na tereny historycznie polskie (XIII w.) oraz II falę emigracji (repatriacje powojenne zasymilowanych Ormian z Kresów Wschodnich). Obecnie liczebność potomków I i II fali można szacować na maksimum 15 tys. osób. Istniejące, osiadłe na terenie Polski, społeczności historycznych fal emigracyjnych nie odgrywały żadnej roli w wyborze Polski jako kraju docelowego.

Polskę zasadniczo ominęła największa fala ormiańskich uchodźców, uciekinierów po ludobójstwie dokonanym przez młodoturków w 1915 roku. Zasilili oni diasporę na

¹ Autor, założyciel Centrum Badań Ormiańskich UMK www.centrum-armenia.uni.torun.pl, chętnie zapozna się z uwagami dotyczącymi niniejszego tekstu: tomk@umk.pl

zachodzie Europy, głównie Francji oraz USA. Odpowiednio mieszka tam ok. 0,5 mln oraz 1,2 mln Ormian. Jest to jedna z tzw. diaspor klasycznych – Ormianie mieszkają na wszystkich kontynentach i prawie we wszystkich krajach świata (Marciniak 2008:145-154). Ponad 2/3 tego narodu (ok. 6,3 mln) mieszka poza krajem, gdzie jest ich ok. 3,5 mln. Liczbę przybyłych do Polski po Genocydzie szacuje się na nie więcej niż 1000 osób, które i tak później wyjechały na Zachód. Diaspora ormiańska jest rozszana na całym świecie i zazwyczaj świetnie zorganizowana, bogata i wpływowa (Marciniak 2005: 250-261).

Socjologowie ormiańscy wyróżniają cztery rodzaje najnowszych emigrantów z Armenii:

1. uchodźcy z Azerbejdżanu (przy czym można zauważyć, że spośród nich 1/3 migruje dalej);
2. emigranci ekologiczni (przyczyną jest np. trzęsienie ziemi w 1988 roku, które zniszczyło trzy miasta na północy kraju);
3. członkowie mniejszości. W latach 1988–1989 byli to przede wszystkim Azerowie. Potem z Armenii wyjechało wielu Greków, Rosjan i Ukraińców;
4. emigranci zarobkowi – dla polepszenia warunków życia dla siebie i swej rodziny. Szacuje się, że ponad 30% emigracji stanowią naukowcy, nauczyciele, inżynierowie, ekonomiści, technicy (Yerkanyan 2000: 4).

Ormianie zawsze byli narodem migracyjnym, jednak te procesy ponownie nasiliły się po rozpadzie ZSRR (1991) w szczególności po zakończeniu wojny o Górski Karabach (1994), kiedy to kraj pogrążył się w wieloletnim kryzysie gospodarczym. Eksperci ormiańscy szacują, że w latach 90. z ich kraju wyjechało ok. 1 mln osób czyli 1/3 narodu. Za przyczyną ułatwień wizowych trafiali oni i do Polski, gdzie kilkanaście lat temu było ich ok. 80 tys., co jest oczywiście szacunkowa cyfrą, gdyż przebywali i nadal przebywają w Polsce w większości nielegalnie.

Jak napisałem powyżej, celem tego artykułu jest analiza wirtualnych zachowań najnowszych emigrantów z Armenii. Jednak przez ostatnie 20 lat przyglądałem się rzeczywistym zachowaniom tej społeczności, zarówno „starej”, jak i „nowej” emigracji (jak sami siebie nazywają). Badałem dynamiczne procesy społeczne wśród nowych przybyszy, a także kulturę polskich Ormian, którzy jako potomkowie kresowej szlachty i ziemiaństwa przez długi czas nie chcieli mieć wiele wspólnego z „bazarowymi ruskimi”. Ciekawiło mnie powolne zbliżanie się obu subgrup, integracja (asymilacja?) przybyszy w społeczeństwie przyjmującym, mieszane małżeństwa i przemiany generacyjne. Przyglądałem się procesom instytucjonalizacji i skolaryzacji (Marciniak 2008: 41-49).

Na tle innych grup diaspory ormiańskiej grupa polska jest wyjątkowa. Wbrew przyjętemu i głoszonemu (auto) stereotypowi nie wykazują większych tendencji do instytucjonalizacji swego życia w Polsce. Porzekadło mówi, że Ormianin na emigracji (*spjurk*) najpierw buduje szkołę, potem kościół, następnie, na końcu – dom. Nie sprawdza się to absolutnie w przypadku Polski, gdzie istnieją zaledwie dwie sobotnie szkółki w Krakowie i Warszawie (założone i animowane głównie przez Polaków),

skupiające w czasie prosperity ok. pięćdziesięcioro dzieci, brak jest świątyn i duchownych Świętego Apostolskiego Kościoła Armenii, zaś Ormianie mieszkają w podnajmowanych kwaterach. Jak widać, członkowie III fali nie są ze sobą specjalnie powiązani – ani formalnie, ani nieformalnie. W moim przekonaniu tworzą bardziej społeczności rozproszone niż pełną diasporę (Marciniak 2005: 250-261). Mimo bliskiego zamieszkiwania nie utrzymują ze sobą kontaktu.

Jedynie częściowym wytłumaczeniem tego faktu może być nielegalność przyby-szy. Jako kontrargument na rzecz tej tezy może być wyjątkowa, diametralnie wysoka aktywność społeczna, organizacyjna, kulturalna i nawet religijna – a w dodatku zinstytucjonalizowana – Wietnamczyków w Polsce.

Najnowsza fala Ormian w Polsce przebywa tu już ok. 15–17 lat. Narodziło się tu już nowe pokolenie Ormian (pokolenie drugie), które zaczyna swą karierę edukacyjną w polskich szkołach. Uczelnie właśnie opuściło kilkudziesięciu studentów narodowości ormiańskiej, a Internet jest przecież domeną ludzi młodych. Główną tezą tego tekstu jest założenie, że nierealizowana bądź realizowana w sposób odczuwany jako niedostateczny oficjalnie „ormiańskość”, może znaleźć swe miejsce w anonimowej Sieci, w tym m.in. w jeszcze do niedawno popularnej Naszej-Klasie.

Narodowa tożsamość Ormian rozsianych po świecie jest rozpięta wokół czterech symboli uznawanych właśnie jako narodowe. Odwołanie się do tej sfery jest kluczem do zrozumienia zachowań w diasporze. Rzutuje ona oczywiście także na sferę stosunków z sąsiadami (Marciniak, Nieczuja-Ostrowski 2008: 69-84). Pierwszym symbolem jest góra Ararat, legendarne miejsce, gdzie osiadła Arka Noego, dziada Haja – ojca Ormian, pozostająca na terytorium Turcji. Sam Ararat, oddalony o kilkadziesiąt kilometrów od Erywania, jest doskonale widoczny ze stolicy, budząc nostalgię i ból za utraconymi ziemiami. Jest to także poniekąd symbol państwowy – w okresie ZSRR widniał w polu herbowym republiki.

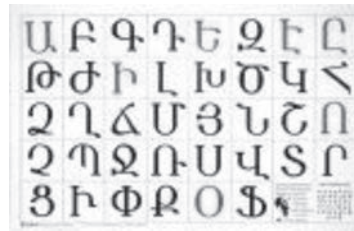
Ormianie są dumni ze swej historii i drugim z symboli, również narodowym, ale niepaństwowym jest chaczkar – kamienny krzyż kwitnący (Marciniak 2004: 18-19) uosabiający chrześcijaństwo ormiańskie. Stawiany w wielu miastach świata (w Polsce mamy już trzy, co nie obyło się bez protestów tureckich) jest symbolem obecności Ormian.

Trzeci symbol to Rzeź (Genocyd). Rozwiązanie tej kwestii to warunek wejścia Turcji do UE i jest to symbol bezpośrednio używany do rozgrywek politycznych. Jest to symbol i narodowy, i państwowy. Uznanie owego faktu za ludobójstwo przez kolejny kraj lub organizacje jest skrętnie odnotowywany przez Ormian – nie tylko polityków, ale i zwykłych „zjadaczy chleba”². Ostatnio została nagłośniona sprawa uznania ludobójstwa przez żydowską Ligę przeciw Zniesławieniu, do tej pory zastrzegającej takie miano jedynie dla Shoah. Rocznica rozpoczęcia pogromu (24 kwietnia)

² Prawie w każdej ormiańskiej rodzinie jest ktoś, kto ucierpiał na skutek Genocydłu lub musiał przed nim uciekać, pozostawiając we wschodniej Turcji, na terenach zamieszkałych przez wieki przez Ormian cały majątek. Tak więc pamięć zbiorowa nie jest tu w żadnym wypadku sterowana odgórnie w celu osiągnięcia doraźnych politycznych zysków, choć międzynarodowe uznanie tego faktu za ludobójstwo pozostaje priorytetem polityki Armenii.

jest co roku upamiętniana jako państwowe i narodowe święto, także wśród diaspory: programy telewizyjne, wystąpienia katolikosa, koncerty, marsze pamięci i składanie kwiatów pod pomnikiem-muzeum Cicerakabert. Również i w Polsce od 2006 roku organizowane są Marsze Pamięci pod Ambasadę Turecką w Warszawie. Nie cieszą się jednak specjalnym zainteresowaniem najnowszej imigracji, zatroskanej kłopotami życia codziennego. Jak wykazują ostatnie obserwacje, o taki brak patriotyzmu ma do jej przedstawicieli pretensje obecny Ambasador Republiki Armenii.

Czwartym symbolem narodu ormiańskiego jest alfabet, stworzony specjalnie dla tego narodu w V wieku przez mnicha (obecnie świętego) Mesropa Masztoca (Marciniak 2007: 175-180). 39 liter alfabetu, którymi zapisywany jest ten zakaukaski (aczkolwiek indoeuropejski język) jest synonimem ormiańskości, demonstrowanym z dumą na T-shirtach, wyszywankach i innych gadżetach sprzedawanym często pochodzącym z diaspory turystom w Erewaniu.

Widok na Wielki Ararat (Masiss), projekt chaczkaru w Krakowie, alfabet ormiański

Polscy, postkresowi Ormianie mają swe mniejszościowe organizacje: Ormiańskie Towarzystwo Kulturalne (OTK) w Krakowie, Koła Zainteresowań Kulturą Ormian PTL w Warszawie, Krakowie i Gdańsku, Fundację Ormiańskiego Dziedzictwa Kulturowego. Jedynie na stronie internetowej OTK próbowano w swym czasie założyć forum dyskusyjne, gdzie się wypowiedali najnowsi imigranci i ich dzieci. Zlikwidowano je z powodu braku wpisów i przeniesiono na [www. Stowarzyszenia Młodzieży Ormiańskiej \(SMO\)](http://www.StowarzyszeniaMłodzieżyOrmiańskiej(SMO).org), organizacji powołanej przez ormiańskich studentów, które szybko się rozpadło z powodu tarć personalnych w zarządzie.

Polski serwis społecznościowy nasza-klasa.pl (dalej NK) został stworzony 11 listopada 2006 roku przez studenta informatyki Uniwersytetu Wrocławskiego, Macieja Popowicza wraz z Pawłem Olchawą, Michałem Bartoszkiewiczem oraz Łukaszem Adzińskim. NK umożliwia użytkownikom odnalezienie szkół, do których kiedyś uczęszczali a przez to odnowienie znajomości i kontaktów. Wyszukiwanie następuje według imion, nazwisk, pseudonimów szkolnych, wieku lub lokalizacji. Można przyłączać się do wybranych klas, istnieje też spis uczelni, jednostek wojskowych, organizacji harcerskich oraz klubów zainteresowań. Do kwietnia 2009 roku na portalu zostało utworzonych ponad 25 mln kont. Według portalu Alexa serwis jest drugą (po google.pl) najczęściej odwiedzaną stroną w Polsce.

Mimo kilkuletniej obecności w polskiej świadomości NK i jej zawartość doczekały się tylko jednej znanej mi socjologicznej analizy. Marta Klimowicz w swym oglądzie podpira się teoretycznymi ustaleniami takich guru epoki Galaktyki Internetu, jak Manuel Castells, Roland Barthes, Erving Hoffmann. Stosunkowo wiele miejsca poświęca wizualnej części NK, co ja poniżej jedynie sygnalizuję (dodawane przez Ormian zdjęcia mają charakter towarzyski), podobnie jest z forami, które analizuje Klimowicz (2008) – ja nie będę o nich wspominać. Stosunkowo niewiele uwag odniósł do NK inny badacz Internetu – Piotr Siuda (2009: 21-37), a to i tak jedynie w zakończeniu swego tekstu, prezentującego kryteria uznania społeczności za sieciową. Podobnie jak i Klimowicz, jego tekst ma charakter rozważań pojęciowo-teoretycznych, ja zaś spróbuje pokazać i zanalizować przekaz.

Przeoglądanie stron NK, gdzie są wpisy, mogące być zidentyfikowane jako „ormiańskie” wykazało, że polscy Ormianie nie pojawiają się tu w ogóle – nie jest to przecież im potrzebne: mają swe organizacje, stowarzyszenia, duszpasterza (ks. Tadeusz Isakowicz-Zaleski) i nawet strony internetowe, gdzie może zajrzeć nieliczna młodzież dbająca o znajomość swych korzeni. A o czymże więc piszą najnowsi ormiańscy emigranci w Polsce? Czy ich tożsamość również wyraża się przez przywoływanie wspomnianego powyżej, poczwórnego *orbis symbolicum*?

W bazie NK, tzw. Nibylandii, są umieszczone fikcyjne szkoły. Użytkownicy mogą również wyszukiwać w bazie danych poszczególnych znajomych, NK umożliwia także tworzenie galerii zdjęć a każda zarejestrowana szkoła oraz klasa posiada odrębne forum dyskusyjne³. Możliwe jest zakładanie forów tematycznych. Ormiańscy imigranci wiele wpisów opatrują mylnym podawaniem danych osobistych: wykształceniem (czyli nie podają swej „klasy”, co jest z jednym z pierwotnych założeń NK lub tworzą fikcyjne szkoły), fikcyjnym wiekiem (np. 99 lat) i zmyślonym nazwiskiem. Tworzą też fikcyjne konta i w ogóle z rzadka podają dane rzeczywiste. Czyżby było to odbicie sytuacji z rzeczywistości, w której nauczeni są niewychylania się z powodu nielegalnego często pobytu? Oznaczać to też może, że po prostu nie chodzili do polskich szkół, podstawową część ścieżki edukacyjnej przeszli we własnym kraju.

Przyglądanie się NK przez pryzmat narodowych symboli przynosi ciekawe efekty. Pojawiają się strony nawiązujące do symbolu Rzezi (Genocydu). Taki jest wpis *Armenia 1915 TIV Hayastan*, gdzie zamieszczono patriotyczne wiersze po ormiańsku, przyozdobiony jest on też skomponowanym z małych krzyży i kresek dużym pionowym napisem „Armenia”. Post ten liczy 37 „znajomych” w większości Ormian. Jego podstawą są łączki do filmów na YouTube prezentujących tureckie ludobójstwo. Kolejne poziomy wpisów nie wyrażają zainteresowania traumatyczną tematyką i ztracając swoją ormiańskość. Wpis ten w miejscu O sobie zawiera następującą, po części wierszowaną deklarację:

³ Inne możliwości serwisu, którymi w tym miejscu nie będę się zajmować to: wymiana wiadomości między profilami, blokowanie niepożądanych kontaktów, komentowanie i ocenianie zdjęć oraz organizowanie ich w albumach, dodawanie komentarzy do profili użytkowników, wysyłanie wirtualnych prezentów, dedykowanie utworów muzycznych (podstawowe informacje o NK podają za <http://pl.wikipedia.org/wiki/Nasza-klasa.pl>, odczyt: 13 stycznia 2010).

Powiada się na Bliskim Wschodzie, że w interesach Greka przechytrzy jedynie Żyd, ale Żyda – tylko Ormianin. Ten naród kupców i podróżników z Kaukazu ma opinię jednej z najbardziej obrotnych i przedsiębiorczych nacji na świecie.

Eksterminacja Narodu Ormiańskiego przez Turków. Naród który za wierność wierze chrześcijańskiej był i jest prześladowany oraz podzielony przez swoich muzułmańskich sąsiadów. Pamiętajmy, iż Ormianie, którzy osiedlili się w Rzeczypospolitej, wiernie służyli swojej przybranej Ojczyźnie.

*Narodzie poniewierany,
narodzie wypędzony,
narodzie prześladowany
– waleczni Ormianie.*

*Naród ze swych ziem wyrzucony,
naród przez muzułmanów tępiony,
naród za wierność wierze niszczoney
– waleczni Ormianie.*

*Ormianin jest obrotny w handlu,
Ormianin jest wierny wierze,
Ormianin broni swoją przybraną Ojczyznę
– dzielny Ormianin.*

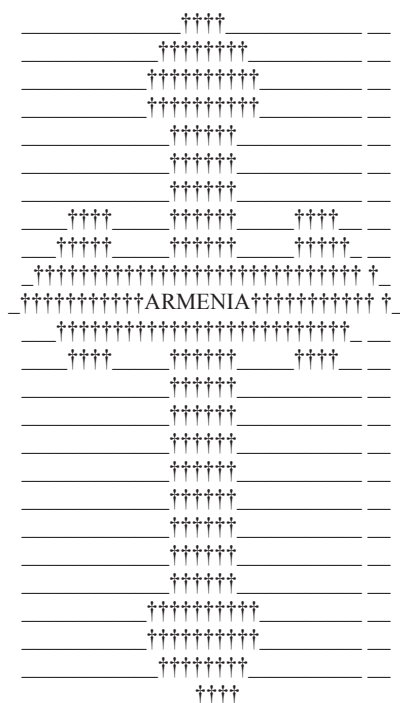
Użytkownik kryjący się po pseudonimem edgarro, rozszyfrowany przeze mnie jako jeden z założycieli upadłego SMO, absolwent stosunków międzynarodowych, odpowiada znajomemu patriocie:

– no tak.... jesteśmy mistrzami w mnożeniu bytów.. jeden profil tu, drugi tam.. dziesiąty jeszcze gdzieś tam, tylko po co skoro wszystko o tym samym?

A w kilka dni później (kwiecień 2009):

– a ja nie rozumiem tego, po co robić po raz n-ty profil, który dotyczy Armenii, mało jest innych?? co szczególnego jest w tym profilu czego nie ma w innych? taki standard ormiański – każdy sobie królem, każdy lepszy od innych.

Wykorzystanie ormiańskiego alfabetu nie ogranicza się tylko do nielicznych wpisów w rodzimym języku, co jest najlepszą demonstracją narodowej tożsamości. Zdarzają się misternie poukładane z liter chaczgary – te symbole nie są jednak częste w użyciu. Tak też Sylwia Konopka w rubryce Czym się aktualnie zajmuję, wpisała:

Natomiast kolejny z symboli – Ararat konkuruje po względem częstotliwości pojawiania się z flagą narodową. Szczególnie obfitują w te wizerunki wpisy, gdzie słowem–kluczem jest „Armenia” mimo spersonalizowania konta. Tak jest np. z użytkownikiem ukazującym zamiast swego zdjęcia flagę Armenii. Legitymuje się on 166 znajomymi, z których zaledwie 36 wpisów to nie-Ormiani. Świadczyć to może o przyciągającej sile symbolu państwa, które wielu z członków społeczności NK widziało kilkanaście lat temu. A więc czerwono-granatowo-pomarańczowa flaga, choć nieopisana, pośród czterech powyższych symboli jest ważnym znakiem rozpoznawczym „ormiańskości”.

Marta Klimowicz, przywołując Barry Wellmana oraz Milenę Gulia wykazuje dwie możliwości analizowane przez badaczy – Internet albo przyczynia się do upadku, albo do odrodzenia społeczności. Badaczka, podobnie jak i jej poprzednicy, nie zauważa trzeciej możliwości, z którą mamy do czynienia właśnie w przypadku Ormian w Polsce. NK utrwała *status quo* – Ormianie żyjący w społecznościach rozproszonych powielają ten wzorzec w Internecie. Nie ma tu więc mowy o „glokalizacji” (Wellman), ormiańska społeczność internetowa (Siuda odmówiłby jej takiego miana) jest odbiciem fizycznego rozproszenia jej członków. Wirtualność kontaktów wzmacnia stan z reala. Analiza stron dostarcza dodatkowych potwierdzeń na rzecz tezy o rozproszeniu Ormian: jeśli podawane są miejscowości, to najrozmaitsze, wcale nie największe: Katowice, Wieluń, Sochaczew, Piastów, Jabówko 44.

Wiele wpisów młodych ludzi jest świadectwem oczywistej oraz naturalnej asymilacji i dotyczy także spraw dalekich od treści rozpoznawalnych przez badacza jako wzmacniające narodową tożsamość, np. wpis Edgara Minasyana Czym się aktualnie zajmuję – dotyczący polskiego rapu:

- / *Ty powiesz Verba, Ja powiem Sokół*
- ▲ *Ty powiesz Mezo, Ja powiem Peja*
- ∧ *Ty powiesz Liber, Ja powiem Pelson*
- / *Ty powiesz Nowator Ja powiem Wilku*
- ▲ *Ty powiesz Doniu, Ja powiem O.S.T.R.*
- ∧ *Ty powiesz Lerek, Ja powiem Pono*

NK przynosi informacje dotyczące jeszcze wyraźniej procesów/stadiów asymilacji. Karine Szostak, na przykład, chwali się wyraźnie fotografiami prezentującymi jej własny ślub. Małżeństwo mieszane etnicznie według wielu badaczy jest wyjątkowo znaczącym momentem dla asymilacji grupy imigracyjnej. O braku inkluzywności tej grupy zarówno w świecie rzeczywistym, jak i wirtualnym świadczy wydająca się prawidłowością – zatrata treści „narodowych” na kolejnych poziomach wpisów, nie należących do założyciela postu.

Asymilacja jest stanem, kiedy to kultura grupy migracyjnej, uchodźczej zostaje całkowicie zatracona na rzecz kultury grupy przyjmującej. Czasami terminy “akulturacji” i “asymilacji” oznaczają to samo, z tym że antropologowie są skłonni używać tej pierwszej nazwy, przydając jej węższe, lecz generalnie ściślejsze znaczenie, socjologowie zaś preferują drugi termin (Gordon 1978: 166).

Asymilacja przebiega na różnych poziomach/stadiach. Omawiając szerzej swą koncepcję, Milton Gordon (1978) przydaje poszczególnym subprocesom asymilacyjnym konkretne terminy. Zapisana w NK fotograficzna pamiątka ślubu Ormianki z Polakiem to w terminologii Gordona amalgamacja, co do której ten badacz zastrzega, że nie łączy jej z różnorodnością rasową, występującą w mieszanych związkach. W związku z arbitralną naturą tego terminu, przydaje temu kryterium mniejsze znaczenie. Pisze: „Możemy mówić o ‘**amalgamacji**’ lub wymieszaniu (*intermixture*) dwu ‘zbiorów genów’ (*gene pools*), które reprezentują obie populacje nie bacząc na to jak owe zbiory mogą być podobne lub różne” (Gordon 1978).

Tradycyjnie przyjmowany schemat możliwości efektów spotkania dwu kultur, np. w przypadku imigracji przewiduje cztery możliwości: separację, marginalizację, asymilację oraz integrację. W przypadku propozycji J.W. Berry’ego jest to ujęcie odwrotne, gdzie asymilacja jest częścią akulturacji. Tabela 1. przedstawia możliwe zależności.

Integracja następuje wówczas, gdy uchodźca zachowuje swoje tradycje i zwyczaje a jednocześnie przyjmuje pewne elementy kultury kraju osiedlenia. Działania takie wymagają otwartości zarówno ze strony przybyszów, jak i gospodarzy. Asymilacja ma miejsce wówczas, gdy rezygnuje się ze swej rodzimej kultury na rzecz kultury zastanej w kraju przyjmującym. Własna kultura może być uznawana za mniej atrakcyjną. Separacja dotyczy osób, które nie chcą rezygnować z własnej kultury i nie identyfikują się z kulturą kraju osiedlenia. Może to wynikać między innymi z niechęci

Tabela 1. Model strategii akulturacji J.W. Berry'ego

		Co zrobić z bagażem dziedzictwa rodzimej kultury?	
		Zachować	Odrzucić
Jak postąpić wobec kultury kraju osiedlenia?	Przyswoić	<i>Integracja</i>	<i>Asymilacja</i>
	Odrzucić	<i>Separacja</i>	<i>Marginalizacja</i>

Źródło: Materiały szkoleniowe Stowarzyszenia Jeden Świat, kwiecień 2008

społeczeństwa goszczącego do odmienności kulturowych. W najtrudniejszej sytuacji są osoby, które wybrały (lub zostały zmuszone poprzez okoliczności) strategię marginalizacji. W tym przypadku człowiek jest wykorzeniony z kultury ojczystej przy jednoczesnym odrzuceniu wartości i tradycji zawartych w „nowej kulturze”. Może to wynikać z nieumiejętności odnalezienia się w nowej sytuacji lub z braku jej akceptacji (Grzymała-Moszczyńska, Nowicka 1998: 143-145).

W tym miejscu chciałbym postawić ostro sformułowaną tezę: w dzisiejszym świecie, gdzie dominuje elektroniczny przekaz informacji w ogóle **niemożliwa** jest całkowita asymilacja. Do podtrzymywania swej etnicznej tożsamości przyczynia się Internet, w analizowanym przypadku NK, TV satelitarna, tanie linie lotnicze. Integracja jest też przestarzałym pojęciem, nieoddającym istoty relacji międzykulturowych – **nie istnieje**, gdyż w dwustronnym przepływie etnicznych wzorów zastąpiło ją obustronne albo i wspólne przyjmowanie wartości globalnych. **Brak separacji** wymuszają procedury prawne, każące przyjmować uregulowania kraju przyjmującego, zaś marginalizację uważam jedynie za **możliwość** wynikającą z podziału logicznego, nie z empirycznie stwierdzanych relacji.

Moda dominacji serwisów społecznościowych jest krótkotrwała. W momencie pisania tego tekstu popularność NK wyraźnie zanika, zaczynają dominować NetLog, Grono.pl a przede wszystkim Facebook. Czy i tam przenieśli się Ormianie osiadli w Polsce? Należałoby zatem podjąć kolejne badania, Myślę, że a conto takowych można by postawić już przypuszczenie, że prawidłowości z NK zyskają potwierdzenie. Ale to tylko hipoteza. Społeczność ormiańska w Polsce ma możliwość artykulacji swych interesów w różnoraki sposób, nawet jeśli uwzględnimy prawne ograniczenia oraz obawy przed jawnością poczynań nielegalnie przebywających. Z tej możliwości Ormianie nie korzystają na drodze tradycyjnej, nie korzystają też w pełni z nowych mediów, jak w przypadku Naszej-Klasy. W tradycji staroormiańskiej nie ma odpowiednika agory, otwartej przestrzeni, gdzie spotykają się obywatele. Ormianie nie są obywatelami w Polsce, nie są też obywatelami Naszej-Klasy. Hyde Park to miejsce, gdzie można wykrzyknąć każdą, nawet dziwną, ale swoją prawdę. Naszą-Klasę Ormianie przekształcili w Haj Park, gdzie przede wszystkim grają na narodowej nucie. Świat wirtualny po raz kolejny staje się odbiciem rzeczywistości społecznej, w żaden sposób go nie przewyższa jakością, ale utrwała, wzmacnia i powiela. Tak więc ormiańskie *simulakra* wcale nie tworzą lepszego Matrixa niż świat nas otaczający.

BIBLIOGRAFIA

- A Report on the Status of the Internet in Iran*, 2005, Iran CSOs Training & Research Center, http://www.genderit.org/upload/ad6d215b74e2a8613f0cf5416c9f3865/A_Report_on_Internet_Access_in_Iran_2_.pdf (odczyt: 08.10.2009).
- Adamska Katarzyna, 1998, *Ludzie obok. Geje i lesbijki w Polsce*, Toruń, Wydawnictwo: Graffiti.
- Adamski Franciszek, 1993, *Ateizm w kulturze polskiej*, Kraków: Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Agnosiewicz Mariusz, 2004, *Ateizm to za mało*, <http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,1232/q,Ateizm.to.za.malo> (odczyt: 15.12.2009).
- Agnosiewicz, Mariusz, 2007, *Kampania „Etyczna szkoła”*, <http://psr.racjonalista.pl/kk.php/s,5657/q,Kampania.Etyczna.szkoła> (odczyt: 15.12.2009).
- Agnosiewicz Mariusz, <http://psr.racjonalista.pl/kk.php/d,254>.
- Akceptacja praw dla gejów i lesbijek i społeczny dystans wobec nich*, 2005, CBOS: Komunikat z badań BS/127/2005.
- Alampay Erwin, 2006, *Beyond Access to ICTs: Measuring Capabilities in the Information Society*, [w:] *International Journal of Education and Development using Information and Communication Technology*, vol. 2, nr 3, s. 4-22.
- Anstead Nicolas, Chadwick Andrew, 2006, *The Anti-War Movement, the Internet and Political Mobilization*, [w:] Gavin Drewry, Steven Haines (red.), *Politics and Conflict: Domestic and International Implications of the Iraq War*, Egham: Royal Holloway, s. 21-30.
- Arts Bas, 2004, *The Global-Local Nexus: NGOs and the Articulation of Scale*, [w:] *Tijdschrift voor Economische Sociale Geografie*, vol. 95, nr 5, s. 498-510.
- Appaduraj Arjun 2005, *Nowoczesność bez granic. Kulturowe wymiary globalizacji*, Kraków: Universitas, s. 10.
- Ashraf Ahmad, 2004, *Iranian Identity iv. In the 19th and 20th Centuries*, [w:] Eshan Yarshater (red.), *Encyclopaedia Iranica*, t. 12, New York: The Encyclopaedia Iranica Foundation, s. 522-530.
- Awantura_o_dwoch_tatusiow*, <http://miasta.gazeta.pl/trojmiasto/1,35612,7097445;html> <http://www-usr.rider.du/suler/psyber/psyber.html>.
- Babbie Earl, 2007, *Badania społeczne w praktyce*, Warszawa: PWN.
- Babiński Grzegorz, 2006, *Współczesna emigracja z Polski na tle trendów światowych. Internacjonalizm i jego konsekwencje*, [w:] *Migracja zarobkowa z Polski do krajów Unii Europejskiej – wyzwania dla państwa. Materiały konferencji zorganizowanej przez Komisję Spraw Emigracji i Łączności z Polakami za Granicą pod patronat Marszałka Senatu Bogdana Borusewicza*, Warszawa: Kancelaria Senatu RP, s. 38-43.
- Ball Philips, 2007, *Masa krytyczna. Jak jedno z drugiego wynika*, Kraków: Insignis.
- Barany Zoltan, 2002, *The East European Gypsies. Regime change, marginality, and ethnopolitics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Barber Benjamin R., 1997, *Dżihad kontra McŚwiat*, tłum. Hanna Jankowska, Warszawa: Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA SA.
- Bard Aleksander, Sodeqvist Jan, 2006, *Netokracja*, Warszawa: WAiP.

- Barker Mary, Soyez Dietrich, 1994, *Think Locally, Act Globally?* [w:] *Environment*, vol. 36, nr 5, s. 12-35.
- Bartosz Adam, *Nie bój się Cygana. Na dara Romestar*, Sejny: Fundacja Pogranicze.
- Batorski Dominik, 2005, *Internet a nierówności społeczne*, „Studia Socjologiczne”, 2 (177), s. 107-131.
- Batorski, Dominik, 2009, *Korzystanie z technologii informacyjno-komunikacyjnych*, [w:] Janusz Czapiński, Tomasz Panek (red.), *Diagnoza społeczna 2009. Warunki i jakość życia Polaków*, s. 281-309, dostępny: http://www.diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2009.pdf (odczyt: 20.12.2009).
- Batorski Dominik, Olcoń Marta, 2006, *Prowadzenie badań przez Internet – podstawowe zagadnienia metodologiczne*, „Studia Socjologiczne”, 3 (182), s. 99-130.
- Batorski Dominik, Marody Mirosława, Nowak Andrzej (red.), 2006, *Spoleczna przestrzeń internetu*. Warszawa: Academica.
- Baudelaire Charles, 1998, *Malarz życia nowoczesnego*. Seria: *Eseje o Sztuce*. Gdańsk: Słowo/Obraz Terytoria.
- Bauman Zygmunt, *Pusta agora*, „Gazeta Wyborcza” z 21-22 maja 2000 r.
- Bednik Anna, 2008, *Bataille pour l'uranium au Niger*, „Le Monde Diplomatique”, czerwiec 2008, s. 16.
- Bell Daniel, 1998, *Kulturowe sprzeczności kapitalizmu*, tłum. Stefan Amsterdamski, Warszawa: PWN.
- Bendyk Edwin, 2007, *Neokracja: utopia, czy ład społeczny*, [w:] Marcin Dąbrowski, Maria Zajac (red.), *E-edukacja.net*, Warszawa: Fundacja Promocji i Akredytacji Kierunków Ekonomicznych.
- Berger Peter, 1988, *Zaproszenie do socjologii*, Warszawa: PWN.
- Berger Peter, Luckmann Thomas, 1983, *Spoleczne tworzenie rzeczywistości*, Warszawa: PIW.
- Białobłocki Tomasz, 2006, *Spoleczeństwo informacyjne: istota, rozwój, wyzwania*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne.
- Bierówka Joanna, 2007, *Internet jako źródło postaw prospołecznych*, „Studia Socjologiczne”, 3, s. 15-36.
- Bilewicz Michał, 2007, *Uprzedzając poprawni uprzedzeni*, [w:] *Polityka. Pomocnik Psychologiczny*, wyd. 2, s. 16-20. (“Polityka”, 7 (2592) z 17 lutego 2007 r.).
- Binber Bruce, 1998, *Internet and Political Mobilization: Research Note on the 1996 Election Season*, „Social Science Computer Review”, vol. 16, nr 4, s. 391-401.
- Blog Ruchu Nigryjczyków na Rzecz Sprawiedliwości „MNJ” (Mouvement des Nigériens pour la Justice), <http://m-n-j.blogspot.com> (odczyt: 8-16.10.2009).
- Bogensberger Hugo, 1984, *O rozprzestrzenianiu się ateizmu w świecie współczesnym*, [w:] Franciszek Adamski (red.), *Socjologia religii. Wybór tekstów*, Kraków: WAM, s. 524-539.
- Boguszewski Rafał, 2008, *Polak – na zawsze katolik? Polska religijność w latach 1989–2008 na podstawie badań CBOS*, „Więź”, nr 9, s. 5-25.
- Boguszewski Rafał, 2009, *Dwie dekady przemian religijności w Polsce (komunikat z badań)*, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2009/K_120_09.PDF (odczyt: 15.12.2009).
- Boisbouvier Christophe, *Nicolas Sarkozy achève à tournée sous le signe de la rénovation*, „RFI”, 27 marca 2009, www.rfi.fr (odczyt: 10.10.2009).
- Bojar Hanna, 2000, *Mniejszości społeczne w państwie i społeczeństwie III Rzeczypospolitej Polskiej*, Fundacja na Rzecz Nauki Polskiej, Wrocław: Wydawnictwo FUNNA, Sp. z o.o.
- Borkowski Igor, 2007, *E-exclusion – nowy obszar generowania nierówności społecznych*, [w:] Jarosław Klebaniuk (red.), *Oblicza nierówności społecznych. Studia interdyscyplinarne*, Warszawa: ENETEIA Wydawnictwo Psychologii i Kultury.
- Bourdieu Pierre, 2006, *Dystynkcja. Społeczna krytyka władzy sądzenia*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe „Scholar”.

- Bourdieu Pierre, Wacquant Loïc J.D., 2001, *Zaproszenie do socjologii refleksyjnej*, Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Boyce Mary, 1988, *Zaratusztrianie. Wiara i życie*, Łódź: Wydawnictwo Łódzkie.
- Brady Ivan, 2009, *Poetyka dla planety. Rozprawa o niektórych problemach związanych z miejscem*, [w:] Norman K. Denzin, Yvonna S. Lincoln (red.), *Metody badań jakościowych*, t. 2. Warszawa: PWN.
- Brubaker Rogers, Feischmidt Margit, Fox Jon, Grancea Liana, 2006, *Nationalist Politics and Everyday Ethnicity in a Transylvanian Town*, Princeton: Princeton University Press.
- Brubaker Rogers, 1996, *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Budrowska Bogusława, 2000, *Macierzyństwo jako punkt zwrotny w życiu kobiety*, Wrocław: Wydawnictwo FUNNA, Sp. z o.o.
- Buechler Steven M., 2008, *Teorie nowych ruchów społecznych*, [w:] Krzysztof Gorlach, Patrick H. Mooney (red.), *Dynamika życia społecznego. Współczesne koncepcje ruchów społecznych*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, s. 161-188.
- Buniewicz Adrianna, 2007, *Polscy seniorzy i internet*, [w:] eGospodarka.pl (wersja elektroniczna), dostępny: http://www.egospodarka.pl/20007_Polscy-seniorzy-i-Internet,1,20,2.html (odczyt: 30.10.2009).
- Burke Peter, 2000, *Historia i teoria społeczna*, PWN: Warszawa.
- Caillois Roger, 1997, *Gry i ludzie*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza Wolumen.
- Carroll Thomas J., *Słepota. Czym jest, jakie są jej skutki i jak żyć będąc niewidomym*, maszynopis w Bibliotece Centralnej PZN.
- Castells Manuel, 2003, *Galaktyka Internetu. Refleksje nad Internetem, biznesem i społeczeństwem*, Poznań: Rebis.
- Castells Manuel, 2007, *Spoleczeństwo sieci*, tłum. Mirosława Marody i in., Warszawa: PWN.
- Castells Manuel, 2008, *Siła tożsamości*, tłum. Sebastian Szymański, Warszawa: PWN, s. 23-25.
- Chabior Agata, 2000, *Rola aktywności kulturalno-oświatowej w adaptacji do starości*, Radom – Kielce, Ośrodek Kształcenia i Doskonalenia Kadr: Instytut Technologii i Eksploatacji w Radomiu.
- Châtelot Christophe, Bezat Jean-Michel, 2009, *Le président nigérien ouvre la voie du dialogue avec la rébellion touareg*, „Le Monde” z 6 maja, www.lemonde.fr (odczyt : 10.10.2009).
- CIA The World Factbook, 2009, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html> (odczyt: 10.09.2009).
- Cleaver Harry, 1998, *The Zapatista Effect: The Internet and the rise of an Alternative Political Fabric*, „Journal of International Affairs”, vol. 51, nr 2, s. 621-640.
- Ctrl+Alt+Delete: *Iran's Response to the Internet*, 2009, Iran Human Rights Documentation Center, New Haven, Connecticut, <http://www.iranpresswatch.org/wp-content/uploads/2009/05/ctrlaltdelate-irans-response-to-the-internet.pdf> (odczyt: 08.10.2009).
- Cywińska-Milonas Maria, 2002, *Blogi*, [w:] kiosk.onet.pl/art.html?NA=1&ITEM=1102763&KAT=243 (odczyt: 30.06. 2008).
- Czaja Sara, Neil Charness, Arthur Fisk, Christopher Hertzog, Sankaran Nair, Wendy Rogers, Joseph Sharit, 2006, *Factors Predicting the Use of Technology: Findings From the Center for Research and Education on Aging and Technology Enhancement (CREATE)*, „Psychology and Aging”, 21, s. 333-352.
- Czapiński Janusz, Panek Tomasz (red.), 2009, *Diagnoza społeczna 2009. Warunki i jakość życia Polaków*, Warszawa, Rada Monitoringu Społecznego, dostępny: http://www.diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2009.pdf (odczyt: 20.12.2009).
- Czapliński Marek, 2006, *Pamięć historyczna a tożsamość śląska*, [w:] Janusz Janeczek, Marek Szczepański (red.), *Dynamika śląskiej tożsamości*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 56-67.

- Danecki Janusz, 1998, *Podstawowe wiadomości o islamie*, t. I, Warszawa: Dialog.
- Dawkins Richard, 2006. *The God Delusion*, Houghton Mifflin.
- Dawkins Richard, 2007, *Bóg urojony*, Warszawa: Wydawnictwo CiS.
- della Porta Donatella, Diani Mario, 2009, *Ruchy społeczne. Wprowadzenie*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Déry Mark, 1997, *Flame wars*, [w:] Mark Déry (red.), *Flame wars: the discourse of cyberculture*, Durham: Duke University Press, s. 1-10.
- Długołęcka Lucyna, 2006, *Niesłyszący i niedosłyszący w Polsce*, „Studia nad językiem migowym”, 1, s. 8-11.
- Dmowska Agnieszka, 2003, *Antyglobalizm a nowe media*, „Studia Medioznawcze”, 3, s. 31-39.
- Doktorowicz Krystyna, 2004, *Społeczności wirtualne – cyberprzestrzeń w poszukiwaniu utraconych więzi*, [w:] Lesław H. Haber (red.), *Społeczeństwo informacyjne: Wizja czy rzeczywistość?*, t. I, Kraków: Wydawnictwo AGH, s. 59-66.
- Dworak Hugo, 2004, *Dostępność informacji w Internecie dla osób niepełnosprawnych*, [w:] Agnieszka Szewczyk (red.), *Informacja – dobra lub zła nowina*, Szczecin: Uniwersytet Szczeciński, s. 179-183.
- Dyda Ewa, 2008, *Emancypacja Emigracji Kobiet*, PL Magazyn 1, <http://www.poloniainfo.se/artykul.php?id=959>.
- Dzieci emigrantów popadają w nałogi*, 2008, <http://www.psychologia.net.pl/serwis.php?level=627&rok=2008>.
- Dziuban Zuzanna, 2008, *Atopia – poza miejscem i „nie-miejscem”*, [w:] Krystyna Wilkoszewska (red.), *Czas przestrzeni*, Kraków: Universitas, s. 301-311.
- Eade John, Drinkwater Stephen, Garapich Michał P., 2006, *Polscy migranci w Londynie – klasa społeczna i etniczność. Raport z badań*, Centre for Research on Nationalism, Ethnicity and Multiculturalism, Surrey: University of Surrey.
- Earl Jennifer, Kimport Katrina, 2008, *The Targets of Online Protest*, „Information, Communication & Society”, vol. 11, nr 4, s. 449-472.
- Eisenstadt Shmuel Noah, 2006, *Cultural Programmes, The Construction of Collective of Identities and the Continual Reconstruction of Primordality*, [w:] Gerhard Preyer (red.), *Neuer Mensch und kollektive Identität in der Kommunikationsgesellschaft*, Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften, s. 135-184.
- Elhadj Ibrahim, 2009, *Saisine de la cour constitutionnelle par Tandja Mamadou*, „La route de l'histoire”, nr 462 z 24 czerwca, s. 1.
- Ellis Desmond, Anderson Dawn, 2005, *Conflict Resolution: An Introductory Text*, Toronto: Emond Montgomery.
- Emigh Rebecca J., Fodor Eva, Szelényi Iván, 2001, *The racialization and feminization of poverty*, [w:] Rebecca Jean Emigh, Iván Szelényi *Poverty, ethnicity, and gender in Eastern Europe during the market transition*, Santa Barbara: Greenwood Publishing Group, s. 1-32.
- Eminson Mary, 2001, *Background*, [w:] Mary Eminson, Robert J. Postlethwaite (red.), *Münchenhausen Syndrome by Proxy Abuse. A Practical Approach*, London: Arnold, s. 17-70.
- Eriksen Thomas H., 2003, *Tyrania chwili: szybki i powolny napływ czasu w erze informacji*, tłum. Grzegorz Sokół, Warszawa: PIW.
- Etling Bruce, John Kelly, 2008, *Mapping Iran's Online Public: Politics and Culture in the Persian Blogosphere*, The Berkman Center for Internet & Society at Harvard University, http://cyber.law.harvard.edu/sites/cyber.law.harvard.edu/files/Kelly&Etling_Mapping_Irans_Online_Public_2008.pdf (odczyt: 08.10.2009).
- Eurosieroctwo 2008*, 2008, raport sygnałny, Warszawa: Fundacja Prawo Europejskie.
- Eysenbach Gunther, Till James E., 2001, *Ethical issues in qualitative research on internet communities*, „British Medical Journal”, 323, s. 1103-1105, <http://www.bmj.com/cgi/reprint/323/7321/1103> (odczyt: 07.12.2009).

- Fabiś Artur, Wąsiński Arkadiusz, 2008, *Aktywność seniorów w Internecie*, [w:] Artur Fabiś (red.), *Aktywność społeczna, kulturowa i oświatowa seniorów*, Bielsko-Biała: Wyższa Szkoła Administracji w Bielsku-Białej.
- Falavigna Michele, 2003, *Rapport Nationale sur le progres. Vers les objectifs du millenaire pour le developpement*, Niger.
- Flodin Mickey, 1994, *Signing Illustrated. The complete Learning Guide*, New York: The Berkeley Publishing Group.
- Foucault Michel, 1977, *Archeologia wiedzy*, Warszawa: PIW.
- Foucault Michel, 1995, *Historia seksualności*, Warszawa: Czytelnik.
- Frelak Justyna, Roguska Beata, 2008, *Powroty do Polski. Wyniki badań*, Warszawa: Instytut Spraw Publicznych, <http://isp.org.pl>.
- Friedman Thomas L., 2006, *Świat jest płaski. Krótka historia XXI wieku*, tłum. Tomasz Hornowski, Poznań: Rebis.
- Frieske Kazimierz W., 2008, *Spoleczna marginalność jako koszt systemowy*, [w:] Maria Jarosz (red.), *Wykluczeni. Wymiar społeczny, materialny i etniczny*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa, s. 19-41.
- Froehling Oliver, 1997, *The Cyberspace 'War of Ink and Internet' in Chiapas, Mexico*, [w:] „Geographical Review”, vol. 87, nr 2, s. 291-307.
- Garncarek Emilia, 2008, *Dobrowolna bezdzietność w opinii społecznej a doświadczenia bezdzietnych Polaków dotyczące społecznego odbioru decyzji o nieposiadaniu dziecka*, [w:] Ewa Malinowska (red.), *Stereotypy a rzeczywistość na przykładzie wybranych kategorii społecznych*, Łódź: Wydawnictwo Tercja.
- Gawron Grzegorz, Muster Rafał, 2008, *Spoleczeństwo informacyjne w mikroskali. Komputer i Internet w życiu młodzieży szkół ponadgimnazjalnych oraz wśród wymagań pracodawców na tyskim rynku pracy*, „Humanizacja pracy”, 6 (246).
- Giddens Anthony, 2004, *Socjologia*, Warszawa: PWN, s. 271.
- Giddens Anthony, 2005, *Socjologia*, Warszawa: PWN.
- Giddens Anthony, 2007, *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnego kapitalizmu*, tłum. Alina Szulżycka, Warszawa: PWN.
- Goban-Klas Tomasz, 2004, *Media i komunikowanie masowe*, Warszawa: PWN, s. 294, 300.
- Goban-Klas Tomasz, 2005, *Cywilizacja medialna*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Goffman Erving, 1974. *Frame Analysis: an essay on the organization of the experience*, New York: Harper Colophon.
- Goffman Erwing, 1981, *Człowiek w teatrze życia codziennego*, Warszawa: PIW.
- Goffman Erving, 2005, *Piętno. Rozważania o zranionej tożsamości*, Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Goffman Erving, 2007, *Piętno. Rozważania o zranionej tożsamości*, Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Gordon Milton M., 1978, *Human Nature, Class, and Ethnicity*, New York: Oxford University Press, s. 166.
- Grabowska Marta, 2006, *Wartość dodana Internetu na przykładzie internetowych grup wsparcia*, [w:] Kazimierz Krzysztofek, Michał Podgórski, Marta Grabowska, Albert Hupa, Marta Juza (red.), *Wielka Sieć. E-seje z socjologii Internetu*, wstęp i red. nauk. Jacek Kurczewski, Warszawa: TRIO.
- Grotowska-Leder Jolanta, 2005, *Ekskluzja społeczna – aspekty teoretyczne i metodologiczne*, [w:] Jolanta Grotowska-Leder, Krystyna Faliszek (red.), *Ekskluzja i inkluzja społeczna. Diagnoza – uwarunkowania – kierunki działań*, Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, s. 25-43.
- Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*, w: <http://www.bundestag.de/dokumente/rechtsgrundlagen/grundgesetz/index.html>.

- Grzybowska Magdalena, 2007, *Bardzo wyraźny nagrobek Anusi*, „Duży Format, Gazeta Wyborcza” z dn. 29 października, s. 10, 11.
- Grzybowski Szczepan, 2009, *Czy internet robi dobrze naszym mózgom?*, dostępny: http://supermozg.gazeta.pl/supermozg/1,91626,7174558,Czy_internet_robi_dobrze_naszym_mozgom_.html (odczyt: 15.12.2009).
- Grzymała-Moszczyńska Halina, Nowicka Ewa, 1998, *Goście i gospodarze. Problem adaptacji kulturowej w obozach dla uchodźców oraz otaczających je społecznościach lokalnych*, Kraków: Zakład Wydawniczy »NOMOS«, s. 143-145.
- Grzywak Andrzej (red.), 2003, *Internet w społeczeństwie informacyjnym*, Dąbrowa Górnicza: WSB.
- Gurr Ted, 2000, *Peoples versus States: Minorities at Risk in the New Century*, Washington: United States Institute of Peace Press.
- GUS, 2008, *Prognoza ludności na lata 2008-2035*, dostępny: http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PUBL_L_prognoza_ludnosci_na_lata2008_2035.pdf (odczyt: 30.11.2009).
- Habielski Rafał, 1999, *Życie społeczne i kulturalne emigracji*, Warszawa, Biblioteka Więzi.
- Hajduk-Nijakowska Joanna, 2009, *Folklorotwórcza funcka mediów*, [w:] Gabriela Gańczarczyk, Piotr Grochowski, *Folklor w dobie Internetu*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, s. 23-40.
- Hampton Keith, Wellman Barry, 2000, *Examining Community in the Digital Neighborhood: Early Results from Canada's Wired Suburb*, [w:] Ishida Tōru, Katherine Isbister (red.), *Digital Cities: Technologies, Experiences, and Future Perspectives*, Heidelberg: Springer-Verlag, s. 475-92.
- Hine Christine, 2000, *Virtual Ethnography*, London: Sage.
- Hine Christine, 2000a, *Virtual Ethnography*, materiał konferencyjny, dostępny: <http://socantcafe.org/uploads//2009/10/hine-2000-virtual-ethno.pdf> (odczyt: 20.09.2009).
- Hitchens Christopher, 2007, *Bóg nie jest wielki. Jak religia wszystko zatruwa*, Katowice: Wydawnictwo Sonia Draga.
- Hobsbawm Eric, 2008, *Wprowadzenie. Wynajdywanie tradycji*, [w:] Eric Hobsbawm, Terence Ranger, *Tradycja wynaleziona*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Hobsbawm Eric, Terence Ranger (red.), 2008, *Tradycja wynaleziona*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Hofmokr Justyna, 2008, *Internet jako dobro wspólne*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Holloway John, Eloina Pelaez, 1998, *Introduction*, [w:] John Holloway, Eloina Pelaez (red.), *Zapatista! Reinventing Revolution in Mexico*, London: Pluto Press, za: Kuligowski Waldemar, 2007, *Antropologia współczesności*, Kraków: Universitas.
- Hołówka Teresa, 1998, *Błędy, spory, argumenty*, Warszawa, Wydział Filozofii i Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego.
- Huizinga Johan, 1967, *Homo ludens*, Warszawa: Czytelnik.
- Humm Maggie, 1993, *Słownik teorii feminizmu*, Warszawa: Semper.
- Huntington Samuel P., 1997, *Zderzenie cywilizacji. I nowy kształt ładu światowego*, tłum. Hanna Jankowska, Warszawa: Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA SA.
- Iglicka Krystyna, 2007, *Badanie nad legalnymi migracjami zarobkowymi z Polski do Wielkiej Brytanii po 1 maja 2004 roku*, Warszawa, Centrum Stosunków Międzynarodowych, csm.org.pl (odczyt: 15.05.2008).
- Imieliński Kazimierz, Dulko Stanisław, 1988, *Przekleństwo Androgyne*, Warszawa: PWN.
- Internet Enemies. Iran*, 2009, Reporters Without Borders, <http://www.rsf.org/en-ennemi26154-Iran.html> (odczyt: 08.10.2009).
- Internet Filtering in Iran*, 2009, OpenNet Initiative, http://opennet.net/sites/opennet.net/files/ONI_Iran_2009.pdf (odczyt: 08.10.2009).
- Interpellations, arrestations et agressions des journalistes*, „Temoin” nr 307 z 13 sierpnia, s. 2.

- Jackson Preece Jennifer, 2007, *Prawa mniejszości*, Warszawa: Sic!
- Jaguś Inga, 2005, *Od wielodzietności do bezdzietności? Przemiany w poglądach na posiadanie dzieci i ich uwarunkowania*, [w:] Michalska Anna (red.), *Dylematy współczesnych rodzin*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Jakubowski Stanisław (red.), (2001), *Poradnik dydaktyczny dla nauczycieli realizujących podstawę programową w zakresie szkoły podstawowej i gimnazjum z uczniami niewidomymi i słabo widzącymi*, Warszawa: MEN.
- Jakubowski Stanisław, Serafin Róża, Szczepankowski Bogdan, 1993, *Pomoce techniczne dla osób niepełnosprawnych*, Warszawa: Instytut Filozofii i Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego oraz Centrum Badawczo-Rozwojowe Osób Niepełnosprawnych.
- James Jeffrey, 2008, *Digital Divide Complacency: Misconceptions and Dangers*, [w:] *The Information Society*, vol. 24, s. 54-61.
- Jedlecki Przemysław, *Republika Śląska w internecie*, „Gazeta Wyborcza”, dodatek katowicki z 21 listopada 2002 roku; dostępne na stronie: <http://miasta.gazeta.pl/katowice/1,35059,1165063.html>
- Jedlecki Przemysław, *Silesią będzie rządził superprezydent?* „Gazeta Wyborcza” z 13 grudnia 2006 r. i późniejsza dyskusja na <http://forum.gazeta.pl/forum/72,2.html>
- Jordan Tim, 1999, *Cyberpower. The Culture and Politics of Cyberspace and the Internet*, London – New York: Routledge.
- Jurová Anna, 2003, *From leaving the homeland to the first assimilation measures*, [w:] Michal Vašečka i in. (red.), *Čačipen pal o Rom. A global report on Roma in Slovakia*, Bratislava: Institute for Public Affairs, s. 11-22.
- Juza Marta, 2006, *Elitarne i masowe formy komunikacyjnego wykorzystania Internetu*, [w:] *Re: internet – społeczne aspekty medium*, Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Juza Marta, 2006, *Sieć społeczna – nowoczesne plemię. Serwis www.orkut.com jako przykład możliwości Internetu w upowszechnianiu sieciowej formy porządku społecznego*, [w:] Jacek Kurczewski (red.), *Wielka Sieć. E-seje z socjologii Internetu*. Warszawa: TRIO, s. 233-253.
- Kahn Richard, Kellner Douglas, 2004, *New Media and Internet Activism: From the 'Battle of Seattle' to Blogging*, “New Media & Society”, vol. 6, nr 1, s. 87-95.
- Kalaga Wojciech 2007, *Wstęp*, [w:] Wojciech Kalaga (red.), *Dylematy wielokulturowości*. Kraków: Universitas, s. 6.
- Kapralska Łucja, 2001, *Internet w procesach integracji i dezintegracji społecznej*, [w:] Lesław Haber (red.), *Mikrosocjologia informacyjna (na przykładzie miasteczka internetowego AGH w Krakowie)*, Kraków: Uczelniane Wydawnictwo Naukowo-Dydaktyczne, s. 118.
- Kapralska Łucja, 2007, *Internet w procesach integracji i dezintegracji społecznej*, [w:] Lesław Haber (red.), *Mikrosocjologia informacyjna. Na przykładzie miasteczka internetowego Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie*, <http://winntbg.bg.agh.edu.pl/skrypty/0020/roz5.pdf> (odczyt: 21.12.2009).
- Kapralska Łucja, Maksymowicz Agata, 2009, *Internet jako teatr śmierci. O przeżywaniu umierania, cmentarzu i żałobie w wirtualnym świecie*, „Kultura i Społeczeństwo”, 3, s. 189-206.
- Kapralski Sławomir, 2007, *Rytuał pamięci i konstruowanie nowoczesnej tożsamości wschodnioeuropejskich Romów*, [w:] Piotr Borek (red.), *Romowie w Polsce i Europie. Historia, prawo, kultura*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, s. 158-174.
- Kapralski Sławomir, 2008, *Kierunki transformacji tradycyjnych tożsamości romskich e globalizującym się świecie*, [w:] Tadeusz Paleczny, Joanna Talewicz-Kwiatkowska (red.), *Tożsamość kulturowa Romów w procesach globalizacji*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 59-73.
- Karaś Dorota, 2009, *Awantura o dwóch tatusiów*, „Gazeta Trójmiasto” z 30 września 2009 r.

- Karwacki Arkadiusz, 2006, *Błędne koło. Reprodukcyjność kultury podklasy społecznej*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Katz James Everett, Ronald Rice, 2002, *Social consequences of Internet use: access, involvement, and interaction*, Cambridge: MIT Press, s. 200-227.
- Kavanaugh Andrea, Kim Joon, Perez Quinones Manuel, Schmitz Joseph, Isenhour Philip, 2008, *Net Gains in Political Participation. Secondary Effects of Internet on Community*, „Information, Communication & Society”, vol. 11, nr 7, s. 933-963.
- Keck Margaret, Sikkink Kathryn, 1998, *Activists Beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics*, Ithaca: Cornell University Press.
- Keddie Nikki R., 2007, *Współczesny Iran. Źródła i konsekwencje rewolucji*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Kellner Douglas, 1998, *Intellectuals, the New Public Spheres and Techno-Politics*, [w:] Chris Tolouse, Timothy Luke (red.), *Politics of Cyberspace*, New York: Routledge, s. 167-186.
- Kestenberg Amighi, Janet, 1990, *The Zoroastrians of Iran: Conversion, Assimilation, or Persistence*, New York: AMS Press.
- Keysar Ariela, 2007, *Who are America's Atheists and Agnostics?*, [w:] Barry A. Kosmin, Ariela Keysar (red.), *Secularism & Secularity. Contemporary International Perspectives*, Hartford, CT: Institute for the Study of Secularism in Society & Culture, s. 33-39.
- Kleemann Werner Johann, 2003, *Das Münchhausen-Stellvertreter-Syndrom aus rechtsmedizinischer Sicht, Abstract eines Vortrags*, http://www.kinderumweltgesundheits.de/KUG/index2/pdf/aktuelles/10037_1.pdf.
- Klimowicz Marta, 2008, *Spoleczności sieciowe i nasza-klasa.pl*, „Kultura popularna”, 1(19), s. 83.
- Kłoskowska Antonina, 1983, *Socjologia kultury*, Warszawa: PWN.
- Kochanowski Jacek, 2004, *Fantazmat zróżnicowany, Socjologiczne studium przemian tożsamości gejów*, Kraków: Universitas.
- Kochanowski Jacek, 2005, *Od teorii dewiacji do teorii queer*, [w:] Krystyna Slany, Beata Kowalska, Marcin Śmietana (red.), *Homoseksualizm perspektywa interdyscyplinarna*, Kraków: Zakład Wydawniczy »NOMOS«.
- Kopaniszyn Izabela, 2007, *Rola Internetu w rozpowszechnianiu informacji zdrowotnych wśród starszych osób. Analiza zawartości serwisu www.senior.pl*, „Gerontologia Polska”, 15, nr 1-2, s. 14-20.
- Korzystanie z Internetu, 2009, Warszawa: CBOS, www.cbos.pl.
- Kosmin Barr A., Keysar Ariela, Cragun Ryan, Navarro-Rivera Juhem, 2008, *American Nones: The Profile of the No Religion Population (A Report Based on the American Religious Identification Survey 2008)*, http://www.americanreligionsurvey-aris.org/reports/NONES_08.pdf (odczyt: 15.12.2009).
- Kowska Agnieszka J., 2005, *Polska Roma. Tradycja i nowoczesność*, Warszawa: Wydawnictwo DiG.
- Kozak Marek W., 2008, *Wykluczenie – rozwój – przestrzeń*, [w:] Maria Jarosz (red.), *Wykluczeni. Wymiar społeczny, materialny i etniczny*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa, s. 211-242.
- Kożusznik Barbara (red.), 2004, *Komunikacja w dobie Internetu*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Krause Amadeusz, 2005, *Człowiek niepełnosprawny wobec przeobrażeń społecznych*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Krejtz Krzysztof, Krejtz Izabela, 2006, *Ja w sieci – sieć we mnie. Zależności pomiędzy doświadczeniami relacji w internecie a reprezentacją obrazu siebie*, [w:] Dominik Batorski, Mirosława Marody, Andrzej Nowak (red.), *Spoleczna przestrzeń internetu*, Warszawa: Wydawnictwo SWPS Academica, s. 91-112.

- Królíková Anna, *Pomocna dłoń w cyberprzestrzeni. Poszukiwanie pomocy i formy jej udzielenia w Internecie*, [w:] Dominik Batorski, Mirosława Marody, Andrzej Nowak (red.), *Spoleczna przestrzeń Internetu*, Warszawa: Academica, s. 163-179.
- Krzysztofek Kazimierz, 2006, *Czy społeczności terytorialne przeniosą się do sieci? Kilka pytań i hipotez badawczych*, [w:] Bohdan Jałowicki, Wojciech Łukowski (red.), *Spoleczności lokalne: Teraźniejszość i przeszłość*, Warszawa: Scholar i Academica, s. 67-82.
- Krzysztofek Kazimierz, 2006, *E-okno na świat*, [w:] Kazimierz Krzysztofek, Michał Podgórski, Marta Grabowska, Albert Hupa, Marta Juza (red.), *Wielka Sieć. E-seje z socjologii Internetu*, wstęp i red. nauk. Jacek Kurczewski, Warszawa: TRIO, s. 25.
- Krzysztofek Kazimierz, Podgórski Michał, Grabowska Marta, Hupa Albert, Juza Marta (red.), 2006, *Wielka sieć. E-seje z socjologii Internetu*, wstęp i red. nauk. Jacek Kurczewski, Warszawa: TRIO.
- Krzysztofek Kazimierz, Szczepański Marek, 2002, *Zrozumieć rozwój. Od społeczeństw tradycyjnych do informacyjnych*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Krzysztofek Kazimierz, Szczepański Marek, 2005, *Zrozumieć rozwój. Od społeczeństw tradycyjnych do informacyjnych*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Krzyżowski Łukasz, 2008, *Liderki romskie w obliczu tradycji grupowej*, Kraków: Wojewódzka Biblioteka Publiczna.
- Kubiak Anna, 2007, *Inne śmierci. Tanatologiczne nurty we współczesnej kulturze*, „Kultura i Społeczeństwo”, nr 1, s. 169-187.
- Kuligowski Waldemar, 2007, *Antropologia współczesności*, Kraków: Universitas, s. 147-176.
- Kuźma Inga, 2008, *Etnologiczna kategoria „terenu”, a Internet*, [w:] Bożena Płonka-Syroka, Marta Staszczak (red.), *E-kultura, e-nauka, e-społeczeństwo*, Wrocław: Oficyna Wydawnicza Arboretum.
- Kwak Anna, 2005, *Rodzina w dobie przemian. Małżeństwo i kohabitacja*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe „Żak”.
- Kwaśniewski Krzysztof, (1992), *Socjologia mniejszości a definicja mniejszości narodowej*, „Sprawy Narodowościowe. Seria Nowa”, nr 1.
- L’Afrique noir revendique sa Renaissance*, 2001, „Le Monde” z 26 czerwca, s. 6.
- Laoual Sallaou Ismaël, 2009, *La confiscation du pouvoir*, „La route de l’histoire”, nr 463 z 1 lipca, s. 4.
- Le Ténéré au rythme d’une caravane de sel*, 2002, „Le Monde” z 5 kwietnia, s. 28.
- Leszkowicz Paweł, Kitliński Tomek, 2005, *Miłość i demokracja*, Kraków: Aureus.
- Liegeois Jean P., Gheorghie Nicolae, Sinead Shuinear N., 1995. *Roma/gypsies: a European minority*, Minority Rights Group Report.
- Lipsitz Bem Sandra, 2000, *Kobiecość, męskość. O różnicach wynikających z płci*, GWP, Gdańsk.
- Lis Renata, 2007, *Internet narzędziem kształtowania tożsamości jednostki*, [w:] Irena Borowik, Katarzyna Leszczyńska (red.), *Wokół tożsamości: teorie, wymiary, ekspresje*. Kraków: Zakład Wydawniczy »NOMOS«, s. 327-342.
- Lis Bartłomiej, 2009, *Zabiegając o odmienną edukację. Homofobiczny dyskurs i „aseksualna” szkoła*, [w:] Lucyna Kopciwicz, Edyta Zierkiewicz (red.), *Koniec mitu niewinności? Płeć i seksualność w socjalizacji i edukacji*, Warszawa: Eneteia Wydawnictwo Psychologii i Kultury, s. 71-87.
- Loewe Iwona, 2005, *Udział Internetu w kształtowaniu kompetencji kulturowej*, [w:] Marek Sokołowski (red.), *Oblicza Internetu – Internet a globalne społeczeństwo informacyjne*. Elbląg: Instytut Informatyki Stosowanej Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Elblągu, s. 149-154.
- Luhmann Niklas, 1984, *Soziale Systeme. Grundriß einer allgemeinen Theorie*, Frankfurt a.M.: Suhrkamp.

- M. Tandja *désavoué par la communauté internationale*, 2009, „Le Monde” z 27 czerwca, www.lemonde.fr (odczyt 10.10.2009).
- Maffesoli Michel, 2008, *Czas plemion. Schyłek indywidualizmu w społeczeństwach ponowoczesnych*, Warszawa: PWN.
- Majewski Tadeusz, 2004, *Rehabilitacja zawodowa i zatrudnienie osób niewidomych i słabo widzących*, Warszawa: Dział Wydawnictw Krajowej Izby Gospodarczo-Rehabilitacyjnej.
- Majka-Rostek Dorota, 2002, *Mniejszość kulturowa w warunkach pluralizacji. Socjologiczna analiza sytuacji homoseksualistów polskich*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Malinowska Ewa, 2008, *Stereotypy a rzeczywistość na przykładzie wybranych kategorii społecznych. Wstęp*, Łódź: Wydawnictwo Tercja.
- Mandal Eugenia, 2004, *Stereotypowe postrzeganie ról kobiet i mężczyzn jako wyznacznik karier zawodowych i funkcjonowania na rynku pracy*, [w:] *Płeć a możliwości ekonomiczne w Polsce. Czy kobiety straciły na transformacji?* Bank Światowy, raport 29205, s. 6-18.
- Marciniak Tomasz, 1998, *Trzecia fala, trzeci aspekt. Nowa zaradność ormiańskiej imigracji w Polsce*, „Przegląd Polonijny”, XXV, nr 3 (89), s. 127-136.
- Marciniak Tomasz, 2004, *Chaczkar czyli Krzyż Kwitnący*, [w:] „Bunt Młodych Duchem”, nr 6 (22), s. 18-19.
- Marciniak Tomasz, 2005, *Ormianie w Polsce na tle innych typów i modeli społeczności rozproszonych*, [w:] Barbara Cieślińska, Ewa Nowicka (red.), *Wędrowcy i migranci. Pomiędzy integracją a separacją*, Kraków, Zakład Wydawniczy »NOMOS«, s. 250-261.
- Marciniak Tomasz, 2007, *Święci a etniczna czasoprzestrzeń kulturowa*, [w:] *Istoria religij w Ukraini* (Наукویی Щорічник, книга II), Lwów, LOGOS, Muzej Istorii Religij, s. 175-180.
- Marciniak Tomasz, 2008, *Azja w Europie. Rzecz o koloniach diaspory ormiańskiej*, [w:] Jeziński Marek, Lisiecki Marcin (red.), *Azja u progu XXI wieku*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, s. 145-154.
- Marciniak Tomasz, 2008, *Ormianie. „Polskie pokolenie 1,5”*, [w:] Marian Kempy, Grażyna Woroniecka, Paweł Załęcki (red.), *Tożsamość i przynależność. O współczesnych przemianach identyfikacji kulturowych w Polsce i w Europie*, Toruń: Wydawnictwa Naukowe UMK s. 41-49.
- Marciniak Tomasz, Nieczuja-Ostrowski Paweł, 2008, *Położenie międzynarodowe Armenii. Uwarunkowania i perspektywy (The International Situation of Armenia. Reasons and Perspectives)*, [w:] Krzysztof Iwańczuk, Tomasz Kapuśniak (red.), *Region Kaukazu w stosunkach międzynarodowych*, Lublin: UMCS, s. 69-84.
- Mariański Janusz, 2007, *Nowe wymiary zróżnicowania religijności w Polsce*, [w:] Andrzej Kojder (red.), *Jedna Polska? Dawne i nowe zróżnicowania społeczne w Polsce*, Kraków: WAM, PAN, s. 177-204.
- Marody Mirosława, *Spoleczeństwo poobywatelskie?* „Dziennik” – dodatek „Europa”, nr 30 z 27 października 2004 r.
- Márquez Gabriel G., 2006, *Sto lat samotności*, tłum. Grażyna Grudzińska, Kalina Wojciechowska, Warszawa: Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA SA.
- Marshall Gordon (red.), 2004, *Słownik Socjologii i Nauk Społecznych* Warszawa: PWN.
- Mazurek Paweł, 2003, *Internetowa grupa dyskusyjna*, „Kultura i Społeczeństwo”, 47 (1), s. 103-124.
- Mazurek Paweł, 2006, *Internet i tożsamość*, [w:] Dominik Batorski, Mirosława Marody, Andrzej Nowak (red.), *Społeczna przestrzeń Internetu*. Warszawa: SWPS, s. 113 -131.
- McCaughy Martha, Ayers Michael, (red.), 2003, *Cyberactivism: Online Activism in Theory and Practice*, New York: Routledge.
- McCutcheon Sean, 1991, *Electric Rivers: The Story of the James Bay Project*, New York: Black Rose Books.

- Mead Margaret, 1978, *Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzykulturowego*, tłum. Jacek Hołówka, Warszawa: PWN.
- Miciukiewicz Konrad. 2005. *Negocjowanie tożsamości i konstruowanie wspólnoty na czacie internetowym*, [w:] Elżbieta Hałas, Krzysztof Konecki (red.), *Konstruowanie jaźni i społeczeństwa. Europejskie warianty interakcjonizmu symbolicznego*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, s. 404-424.
- Mierzyńska Anna, 2007, *Najmłodsze ofiary emigracji*, „Gazeta Współczesna” z 30 listopada, <http://www.wspolczesna.pl/apps/pbcs.dll/article?AID=/20071130/MAGAZYN/71129012>.
- Mierzyńska Zofia, 1990, *Wakacjuszka*, Warszawa: Wydawnictwo Polonia.
- Miłoszewski Zygmunt, 2007, *wwwvoxpopuli*, „Newsweek” z 4 lutego.
- Mirga Andrzej, Mróz Lech, 1994, *Cyganie. Odmienność i nietolerancja*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Mirga Andrzej, Nicolae Gheorghe, 1998, *Romowie w XXI wieku. Studium polityczne*. Kraków: Universitas.
- Misztal Henryk, 1996, *Polskie prawo wyznaniowe*, t. I, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Mizielińska Joanna, 2006, *Płeć, ciało, seksualność*, Kraków: Universitas.
- Młynarczyk Michał, *Coraz więcej magii w technologii*, dostępny: http://technologie.gazeta.pl/technologie/1,82011,7418592,Coraz_wiecej_magii_w_tehnologii.html (odczyt: 10.01.2010).
- Morbiter Janusz, 2002, *O niektórych mitach edukacji wspieranej komputerowo*, [w:] „Konspekt”, nr 13, <http://www.wsp.krakow.pl/konspekt13/morbiter13.html> (odczyt: 27.07.2007).
- Mosse Kate, 2005, *Labirynt*, tłum. Agnieszka Barbara Ciepłowska. Warszawa: Prószyński i S-ka.
- Mróz Lech, 1978, *Badanie dystansu etnicznego: Cyganie – Polacy*, „Etnografia Polska”, XXII, z. 2, s. 15-27.
- Mucha Janusz, 1988, *Niewierzący jako zbiorowość społeczna*, „Studia Socjologiczne”, nr 3, s. 187-198.
- Mucha Janusz, 1995, *Kultura dominująca jako kultura obca. Mniejszości kulturowe a grupa dominująca we współczesnej Polsce*, [w:] Antoni Sulek, Józef Styk (red.), *Ludzie i instytucje. Stawianie się ładu społecznego. Pamiętnik IX Ogólnopolskiego Zjazdu Socjologicznego*, t.2, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 105-120.
- Mucha Janusz, 1997, *Kultury mniejszościowe w Polsce i ich wizje kultury dominującej. Stan badań nad wybranymi mniejszościami i nowy projekt badawczy*, [w:] Grzegorz Babiński, Janusz Mucha, Andrzej Sadowski (red.), *Polskie badania nad mniejszościami kulturowymi*, Białystok: Wydawnictwo Filii Uniwersytetu Warszawskiego, s. 5-25.
- Mucha Janusz, 2005, *Oblicza etniczności. Studia teoretyczne i empiryczne*, Kraków: Zakład Wydawniczy »NOMOS«, s. 291-297.
- Mucha Janusz, Pactwa Bożena, 2008, *„Status mniejszościowy” i ambiwalencja tożsamości w społeczeństwach wielokulturowych*, Tychy: Śląskie Wydawnictwa Naukowe, s. 10
- Muster Rafał, 2008, *Diagnoza kierunków rozwoju rynku pracy w Rudzie Śląskiej*, PUP, Ruda Śląska.
- Muster Rafał, 2009, *Diagnoza kierunków rozwoju tradycyjnego, przemysłowego rynku pracy w Rudzie Śląskiej. Wnioski końcowe, rekomendacje oraz praktyczne możliwości wykorzystania badań*, [w:] Maria Gagacka, Katarzyna Głąbika (red.), *Współczesne wyzwania dla lokalnej polityki społecznej*, Radom: Politechnika Radomska i Polskie Towarzystwo Polityki Społecznej.
- Narodziła się śląska Wikipedia*, „Gazeta Wyborcza”, dodatek katowicki z 6 kwietnia 2007 r., dostęp na stronie: <http://serwisy.gazeta.pl/kraj/1,34309,4042539.html>.
- Naznaczeni. Mniejszości seksualne w Polsce. Raport 2008, 2009*, Ireneusz Krzemiński (red.), Warszawa: Instytut Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego.

- Niech będą Katowice, bo to znana nazwa. Tomasz Malkowski rozmawia z Janiną Kopietz-Unger. „Gazeta Wyborcza” z 2 lutego 2007 r. i późniejsza dyskusja na <http://forum.gazeta.pl/forum/72,2.html>.
- Niger: *le président Tandja dissout la Cour constitutionnelle*, 2009, „Le Monde” z 29 czerwca, www.lemonde.fr (odczyt : 10.10.2009).
- Niger: *l'opposition dénonce le coup d'Etat du président*, 2009, „Le Monde” z 27 czerwca, www.lemonde.fr (odczyt : 10.10.2009).
- Nigeryjski Urząd Statystyczny (Institut Nationale de la Statistique), www.stat-niger.org.
- Norris Pippa, 2000, *A Virtuous Circle: Political Communications in Postindustrial Society*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Nowak Andrzej, Krejtz Krzysztof, 2006, *Internet z perspektywy nauk społecznych*, [w:] Dominik Batorski, Mirosława Marody, Andrzej Nowak (red.), *Spoleczna przestrzeń Internetu*, Warszawa: SWPS, s. 5-19.
- Nowak Andrzej, Krejtz Krzysztof, 2009, *Znaczenie Internetu dla funkcjonowania jednostki w społeczeństwie informacyjnym*, [w:] Krzysztof Krejtz (red.), *Diagnoza Internetu 2009*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, s. 7-16.
- Nowak Jacek, 2003, *Zaginiony świat? Nazywają ich Lemkami*, Kraków: Universitas.
- Nowak Jacek, 2004, *Niepokoje tożsamościowe Rusinów*, [w:] Mariola Flis (red.), *Etyczny wymiar tożsamości kulturowej*, Kraków: Zakład Wydawniczy »NOMOS«, s. 47-68.
- Nowak Jerzy Stanisław, *Spoleczeństwo informacyjne. Geneza i definicje*. www.silesia.org.pl/.../Nowak_Jerzy_Spoleczenstwo_informacyjne-geneza_i_definicje.pdf (odczyt: 30 IV 2010).
- Nowicka Ewa, 1997, *Różnorodność kultur jako wartość*, „Spoleczeństwo Otwarte”, nr 1.
- Ogryzko-Wiewiórkowski Henryk, 1986, *Analiza treści*, [w:] idem, *Wprowadzenie do metod badawczych w socjologii*, Lublin: UMCS.
- Okólski Marek, 2006, *Najnowsze migracje z Polski – mity i fakty*, [w:] *Migracja zarobkowa z Polski do krajów Unii Europejskiej – wyzwania dla państwa. Materiały konferencji zorganizowanej przez Komisję Spraw Emigracji i Łączności z Polakami z Granicą pod patronatem Marszałka Senatu Bogdana Borusewicza*, Warszawa: Kancelaria Senatu RP, s. 12-22.
- Olcoń-Kubicka Marta, 2006, *Uspołecznienie macierzyństwa przez dyskurs w przestrzeni internetowej*, [w:] Dominik Batorski, Mirosława Marody, Andrzej Nowak (red.), *Spoleczna przestrzeń Internetu*, Warszawa: Academica, s. 267-281.
- Olcoń-Kubicka Marta, 2009, *Indywidualizacja a nowe formy wspólnotowości*, Warszawa: Wydawnictwo „Scholar”.
- Olechnicki Krzysztof, Załęcki Paweł, 1997, *Słownik Socjologiczny*, Toruń: Graffiti.
- Oleksy Elżbieta 2008, *Wprowadzenie*, [w:] Elżbieta Oleksy (red.), *Tożsamość i obywatelstwo w społeczeństwie wielokulturowym*, Warszawa: PWN.
- Olszański Leszek, 2006, *Dziennikarstwo internetowe*, Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Olszak Susan, 1983, *Contemporary ethnic mobilization*, „Annual Review of Sociology”, vol. 9, s. 355-374.
- O'Reilly Tim, 2005, *What Is Web 2.0. Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software*, <http://oreilly.com/web2/archive/what-is-web-20.html>.
- Orwell George, 2009, *Rok 1984*, tłum. Tomasz Markowicz, Warszawa: Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA SA.
- Osipczuk Małgorzata, 2007, *Internetowe grupy wsparcia*, <http://lepszy.ovh.org/pomoc/grupywsparcia.htm> (odczyt: 02.10.2007).
- Ostolski Adam, 2005, *Żydz, geje i wojna cywilizacji*, „(op. cit.)”, 2(23)/2005, 16-17.
- Ostrowska Antonina, 1991, *Śmierć i umieranie*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza Almapress.
- Pachter Carrie, 2000, *Growing Up with a Lesbian Mother. A Theoretically-based Analysis of Personal Experience*, „Sexualities”, vol. 3(4), s. 396-408.

- Palczyński Tadeusz, 1994, *Mniejszość jako socjologiczna kategoria analizy*, „Studia Socjologiczne”, nr 2, s. 125-140.
- Palczyński Tadeusz, 1998, *Mniejszości*, [w:] *Encyklopedia Socjologiczna*, Warszawa: Oficyna Naukowa, s. 259-264.
- Palczyński Tadeusz, 1999, *Mniejszości*, [w:] *Encyklopedia socjologii*, Warszawa: PWN, s. 260.
- Pankowski Krzysztof, 2006, *Emigrować i wracać. Analiza treści dyskusji internetowych na temat najnowszej fali emigracji z Polski*, Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.
- Pasquale Frank L., 2007, *Unbelief and Irreligion, Empirical Study and Neglect of*, [w:] Tom Flynn (red.), *The New Encyclopedia of Unbelief*, Amherst, New York: Prometheus Books, s. 760-766.
- Perdzyńska Katarzyna, 2009, *Sytuacja osób homoseksualnych w Polsce. Krytyczny przegląd dotychczasowych badań*, [w:] Ireneusz Krzemiński (red.), *Naznaczeni. Mniejszości seksualne w Polsce. Raport 2008*, Warszawa: Instytut Socjologii UW, s. 13-65.
- Perdzyńska Katarzyna, *Tożsamość lesbijek i gejów a transformacja ustrojowa w Polsce*, [w:] *Polska po 20 latach wolności*, Warszawa: Instytut Socjologii UW [w druku].
- Pędzich Wojciech, 1996, *Ludzie starzy*, Warszawa: Centrum Rozwoju Służb Społecznych.
- Phillips Bruce A., 2007, *Putting Secularity in Context*, [w:] Barry A. Kosmin., Ariela Keysar (red.), *Secularism & Secularity. Contemporary International Perspectives*, Hartford, CT: Institute for the Study of Secularism in Society & Culture, s. 27-31.
- Pickard Victor, 2008, *Cooptation and Cooperation: Institutional Exemplars of Democratic Internet Technology*, „New Media Society”, vol. 10, s. 625-645.
- Pickerill Jenny, 2006, *Radical Politics on the Net*, „Parliamentary Affairs”, vol. 59, nr 2, s. 266-282.
- Pietrzak Michał, 1995, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa: PWN.
- Piotrowski Mariusz, 2008, *Sieć 2.0 i Kultura 2.0 – specyfika nowego podejścia do komunikacji w Internecie*, [w:] Mirosława Wawrzak-Chodaczek (red.), *Komunikacja społeczna w świecie wirtualnym*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, s. 85-95.
- Pisowicz Andrzej, Mas'ud Fracyon, 1995, *Fārsi. Materiały do nauki języka perskiego*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Podgórski Michał, 2006, *Wirtualne społeczności i ich mieszkańcy. Próba e-tnografii*, [w:] Kazimierz Krzysztofek, Michał Podgórski, Marta Grabowska, Albert Hupa, Marta Juza (red.), *Wielka Sieć. E-seje z socjologii Internetu*, wstęp i red. nauk. Jacek Kurczewski, Warszawa: TRIO.
- Porębski Leszek, 2001, *Elektroniczne oblicze polityki. Demokracja, państwo, instytucje polityczne w okresie rewolucji informacyjnej*, Kraków: Uczelniane Wydawnictwa Naukowo-Dydaktyczne AGH.
- Porębski Leszek, 2008, *Wykorzystanie Internetu w procesach komunikacji politycznej*, [w:] Wawrzak-Chodaczek Mirosława (red.), *Komunikacja społeczna w świecie wirtualnym*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, s. 141-152.
- Preece Jenny, Diane Maloney-Krichmar, Abras Chadia, 2003, *History and emergence of online communities*, [w:] Barry Wellman (red.), *Encyclopedia of Community*, London: Berkshire Publishing Group, Sage.
- Prensky Marc, 2001a, *Digital Natives, Digital Immigrants*, „On the horizon”, vol. 9, nr 5, dostępny: <http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf> (odczyt: 14.12.2009).
- Prensky Marc, 2001b, *Digital Natives, Digital Immigrants Part II: Do They Really Think Differently?*, „On the horizon”, vol. 9, nr 6 dostępny: <http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part2.pdf> (odczyt:14.12.2009).

- Pręgowski Michał Piotr, 2006, *Między słowami. O wieloznaczności terminologii internetowej*, [w:] (redakcja zbiorowa), *Re: internet – społeczne aspekty medium. Polskie konteksty i interpretacje*, Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, s. 413-425.
- Prillwitz Siegmund, 1996, *Język, komunikacja i zdolności poznawcze niesłyszących*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Prognoza ludności na lata 2008–2035*, 2008, GUS, dostępny: http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbr/gus/PUBL_L_prognoza_ludnosci_na_lata2008_2035.pdf (odczyt: 30.11.2009).
- Przywara Barbara, 2006, *Cybespoleczności czy wirtualne zbiorowości?*, [w:] Lesław H. Haber, Marian Niezgoda (red.), *Spółczesność informacyjna: Aspekty funkcjonalne i dysfunkcjonalne*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 239-253.
- Pyka Robert, 2009, *Między demokracją opinii a demokracją wiedzy – w poszukiwaniu tej prawdziwej*, [w:] *E-gospodarka, e-społeczeństwo w Europie Środkowej i Wschodniej*, Sławomir Patrycki (red.), Lublin: Wydawnictwo KUL, s. 200-203.
- Qānun-e Asāsi-ye Ğomhuri-ye Eslāmi-ye Irān*, <http://tafatton.ir/plugins/content/content.php?content.213> (odczyt: 08.10.2009).
- Ragin Charles, 1979, *Ethnic political mobilization: the Welsh case*, „American Sociological Review”, nr 4, s. 619-635.
- Rapport mondial sur le développement humain*, 2009, http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2009_FR_Indicators.pdf (odczyt 6.10.2009).
- Reppesgaard Lars, 2009, *Imperium Google. Google zna Cię lepiej niż sądzisz*, Warszawa: Wydawnictwo BC.edu, s. 14-47.
- Rheingold Howard, 1993, *The Virtual Community: Finding Connection in a Computerized World*, Addison-Wesley Longman Publishing Co., Inc. Boston, MA, USA.
- Rheingold Howard, *The Virtual Community*, the electronic version: http://www.planetfreebook.com/Classic_collection/classic_books_author_R_PDF_edited_filenames/Rheingold.Howard%20!The%20Virtual%20Community.pdf
- Rheingold, Howard, 2000, *The Virtual Community. Homesteading on the Electronic Frontier Revised Edition*, First MIT Press Edition, <http://www.rheingold.com/vc/book/> (odczyt: 30.04. 2010).
- Rich Adrienne, 1999/2000, *Przymusowa heteroseksualność a egzystencja lesbijek*, tłum. Agnieszka Grzybek, „Furia Pierwsza”, 4/5, s. 91-127.
- Richardson Justin, Parnell Peter, 2009, *Z Tango jest nas troje*, Warszawa: Wydawnictwo AdPublik.
- Robertson Ronald, 1992, *Globalization: Social Theory and Global Culture*, London: Sage Publications.
- Roczne sprawozdania Zarządu Głównego Polskiego Związku Niewidomych za rok 2008*, 2009, Warszawa: PZN.
- Rosenberg Donna Andrea, 2002: *Das Munchhausen-by-proxy-Syndrom: Falsches Spiel mit der Krankheit*, [w:] Mary Edna Helfer, Ruth S. Kempe, Richard D. Krugman (red.): *Das mißhandelte Kind*, Frankfurt am Main: Suhrkamp, s. 615-642.
- Rosenstone Steven, Hansen John, 1993, *Mobilization, Participation and Democracy in America*, New York: Macmillan.
- Rybak Agnieszka, 2007, www.umieram.com, dostęp w: www.rp.pl/artykul/73308.html (odczyt: 06.09.2009).
- Rybicki Paweł, 1979, *Struktura społecznego świata*, Warszawa: PWN.
- Rybicki Paweł, 2007, *Z podstawowych zagadnień grupy społecznej*, [w:] Piotr Sztompka, Marek Kucia (red.), *Socjologia. Lektury*, Kraków: Znak, s. 260-265.
- Sanasarian Eliz, 2000, *Religious Minorities in Iran*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Schoffler Max, b.r.wyd., *Niewidomy w życiu narodu – Socjologia ślepoty*, maszynopis w Bibliotece Centralnej PZN.

- Szczepanek Peter K. [pksczepanek@gmx.de], **Wysłano:** 13 grudnia 2006 11:46, **Do:** pksczepanek@gmx.de, **Temat:** Advent, Weihnachten, Bytom, Fallschirmturm -Wieża, SHOS von P.K. Szczepanek.
- Szczepanek Peter K. [pksczepanek@gmx.de], **Wysłano:** 14 października 2007 15:34 **Do:** Peter K. Szczepanek **Temat:** Dialekt Baumberg-ski, G. Kot, Slazaczka-Blazanka, filozofia, Czarna Madonna w Benrath.
- Silverman David, 2008, *Interpretacja danych jakościowych. Metody analizy rozmowy, tekstu i interakcji*, Warszawa: PWN.
- Simonides Dorota, 1976, *Współczesny folklor słowny dzieci i nastolatków*, Wrocław – Warszawa: PWN.
- Sitek Wojciech, 1996, *Mniejszość w warunkach zagrożenia. Pamiętniki Łemków*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 12.
- Siuda Piotr, 2006, *Spoleczności wirtualne. O wspólnotowości w społeczeństwie sieciowym*, [w:] Marek Sokołowski (red.), *Oblicza Internetu. Internet w przestrzeni komunikacyjnej XXI wieku*, Elbląg: Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Elblągu, s. 179-186.
- Siuda Piotr, 2008, *Wirtualna komunikacja z własnym narodem, czyli rola Internetu w podtrzymywaniu tożsamości narodowej emigrantów*, [w:] Mirosława Wawrzak-Chodaczek (red.), *Komunikacja społeczna w świecie wirtualnym*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, s. 125-140.
- Siuda Piotr, 2009, *Kryteria wspólnotowości w Internecie*, „Kultura i Edukacja”, nr 4 (27), s. 21-37.
- Slany Krystyna, 2002, *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie*, Kraków: Zakład Wydawniczy »NOMOS«.
- Slany Krystyna, Szczepaniak-Wiecha Izabela, 2003, *Fenomen bezdzietności we współczesnych wysoko rozwiniętych społeczeństwach*, „Małżeństwo i Rodzina”, nr 1.
- Small Gary, Vorgan Gigi, 2008, *iBrain: Surviving the Technological Alteration of the Modern Mind*, New York: Harper Collins Publishers.
- Smith Michael, 1992, *Mniejszości: problemy i propozycja ich rozwiązania*, tłum. Jarosław Rokicki, [w:] Zdzisław Mach, Andrzej Paluch (red.), *Sytuacja mniejszościowa i tożsamość*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 43-74.
- Snow David A., Benford Robert D., 1988, *Ideology, frame resonance, and participant mobilization*, „International Social Movement Research”, s. 197-217.
- Sokołowski Marek, 2004, *Oblicza Internetu*, Elbląg: PWSZ, Biskupiec „Algraf”.
- Sokół Maria, Sokół Radosław, 2008, *Blog więcej niż internetowy pamiętnik*, Gliwice: Helion.
- Sondej Anna, 2007, *Polska bez Polek?* <http://studencie.pl/artykuly/5029/Polska-bez-Polek/>.
- Southall D.P., Plunkett C.B., Banks M.W., Falkov A.F., Samuels M.P., 1997, *Covert video recordings of life-threatening child abuse: Lessons for child protection*, „Pediatrics”, 100, 735-760.
- Staranowski Marcin, 2004, *Trudne pojecie mniejszość*, „Res Humana”, nr 3, s. 17-21.
- Starcom MediaVest, 2009, *Startrack 2009. Internet skutecznie wciągnął Polaków*, dostępny: <http://dl.dropbox.com/u/23514/Startrack2009.pdf> (odczyt: 10.11.09).
- Stein Laura, 2009, *Social Movement Web Use in Theory and Practice. A Content Analysis of US Movement Websites*, „New Media and Society”, vol. 11 (5), s. 749-771.
- Stosunek do mniejszości narodowych*, 1999, CBOS, Komunikat z badań dostępny: <http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/1999/KOM138/KOM138.HTM> (odczyt: 14.03.2005).
- Strzelecka Alicja, 2007, *Rola zjawiska transseksualizmu w procesie przekraczania barier płci*, http://transfuzja.org/pl/artykuly/artykuly_i_opracowania/rola_zjawiska_transseksualizmu_w_procesie_przekraczania_barier_płci.htm (odczyt: 31.12.2009).
- Suler John, 1999, *The Psychology of Cyberspace*, <http://www-usr.rider.edu/~suler/psyber/psyber.html> (odczyt: 31.12.2009).

- Szczepankowski Bogdan, 1999, *Niesłyszący, głusi, głuchoniemi: wyrównywanie szans*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Szczepański Marek Stanisław, 2003, *Zamiast przedmowy: ludzie z sieci i cnoty obywatelskie*, [w:] Andrzej Matczewski (red.), *Praca i zarządzanie w sieciach*, Tychy: Śląskie Wydawnictwo Naukowe.
- Szlendak Tomasz, 2003, *Zaniedbana piaskownica*, Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.
- Szmiągalska Barbara, 2008, *Rola Internetu w biegu życia człowieka*, [w:] Barbara Szmiągalska (red.), *Cale życie w sieci*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Szpunar Magdalena, 2004, *Spoleczności wirtualne jako nowy typ społeczności – eksplikacja socjologiczna*, „Studia Socjologiczne”, nr 2 (173), s. 95-135.
- Szpunar Magdalena, 2005, *Internet jako pole poszukiwań i konstruowania własnej tożsamości*, [w:] Elżbieta Hałas, Krzysztof Konecki (red.) *Konstruowanie jaźni i społeczeństwa. Europejskie warianty interakcjonizmu symbolicznego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, s. 378-403.
- Sztompka Piotr, 2004, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Sztompka Piotr, 2005, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*. Kraków: Wydawnictwo Znak, s. 526-537.
- Sztumski Janusz, 2005, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Katowice: Śląsk.
- Ślusarczyk Czesław, 2007, *Rola Internetu w edukacji osób niepełnosprawnych*, [w:] Marcin Dąbrowski, Maria Zając, *Rozwój e-edukacji w ekonomicznym szkolnictwie wyższym*, Warszawa FPAKe, s. 222-228.
- Ślusarczyk Czesław, 2009, *Możliwości i ograniczenia realizacji elektronicznych operacji bankowych przez osoby niewidome i słabowidzące*, „Ekonomiczne problemy usług”, nr 35, s. 497-504.
- Śmierć w Internecie, [w:] Anna Siwik, Lesław H. Haber (red.), *Od robotnika do internauty. W kierunku społeczeństwa informacyjnego*. Kraków: Wydawnictwo AGH, s. 309-320.
- Tandja zostaje, 2009, <http://afryka.org/index.php?showNewsPlus=4350>, (odczyt: 10.10.2009).
- Tarkowska Elżbieta, 2005, *Kategoria wykluczenia społecznego a polskie realia*, [w:] Małgorzata Ostrowska (red.), *Skazani na wykluczeni*, Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, s. 16-30.
- Tarkowski Alek, Homfokl Justyna, 2005, *Wyszukiwarki jako gatekeeperzy Internetu*, [w:] Marek Sokołowski (red.), *Oblicza Internetu – Internet a globalne społeczeństwo informacyjne*, Elbląg: Instytut Informatyki Stosowanej Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Elblągu, s. 55-73.
- TEGL, 2006, *Queer Index Group (QIG): media*, (raport; dostępny był na stronie www.tegl.eu (odczyt: 30.01.2008; obecnie strona nie funkcjonuje).
- Thiedeke Udo, 2008, *Die Gemeinschaften der Eigensinnigen. Interaktionsmediale Kommunikationsbedingungen und virtuelle Gemeinschaften*, [w:] Friederike von Gross, Winfried Marotzki, Uwe Sander (red.), *Internet – Bildung – Gemeinschaft*, Wiesbaden: VS-Verlag, s. 45-73.
- Tilly Charles, 1978, *From Mobilization to Revolution*, Reading: Addison-Wesley.
- Tomaszewska Hanna, 2008, *Uczestnicy forów internetowych o migracji zarobkowej rodziców i jej konsekwencjach dla dzieci*, [w:] Ewa Kozdrowicz, Bartłomiej Walczak, *Migracja – Rodzina – Dziecko*, „Pedagogika Społeczna”, nr 3 (29), s. 105-142.
- Tomaszewski Piotr, 2005, *Rola wychowania dwujęzycznego w procesie depatologizacji głuchoty*, „Polskie Forum Psychologiczne”, t. 10, nr 2, s. 174-190.
- Tondos Jarosław, 2006, *Wojownicy pustyni*, „Dziennik Zachodni”, dodatek „Nasze podróże”, nr 48, s. 2.
- Tuquoi Jean-Pierre, 2009, *Le président Mamadou Tandja obtient par référendum le pouvoir de rester à la tête du Niger*, „Le Monde” z 9 sierpnia, www.lemonde.fr (odczyt 10.10.2009).

- Turkot Marcin, 2009, *Zostań e-śmiertelnym*, [w:] blog.enet.pl/39277,archiwum_goracy.html, (odczyt: 20.10.2009).
- Tyrała Radosław, 2008, *O polskich niewierzących i ich (relatywnym) statusie mniejszościowym*, [w:] Janusz Mucha, Bożena Pactwa (red.), «*Status mniejszościowy*» i ambiwalencja tożsamości w społeczeństwach wielokulturowych, Tychy: Śląskie Wydawnictwa Naukowe, s. 209-227.
- Tyrała Radosław, 2009a, *Ślub humanistyczny po polsku – konteksty i konsekwencje*, [w:] Józef Baniak (red.), *Socjologia Religii. Sacrum i profanum w codziennym życiu rodziny polskiej na tle aktualnej zmiany społecznej*, Poznań: Wydział Teologiczny UAM, t. 7, s. 253-271.
- Tyrała Radosław 2009b, *Czy ateista to nihilista? Semantyka w służbie destygmatyzacji*, [w:] Agata Maksymowicz (red.), *Moralne dylematy Polaków w ponowoczesności*, Kraków: Zakład Wydawniczy »NOMOS«, s. 194-204.
- Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 roku o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* (Dz.U. z 2005 r. Nr 17, poz. 141), dostępne na stronie: <http://www.mswia.gov.pl/portal/pl/178/2958/>
- Vaccari Cristian, 2008, *From the Air to the Ground: The Internet in the 2004 US Presidential Campaign*, „New Media Society”, vol. 10, s. 647-665.
- Van Dijk Teun A., 1992, *Discourse and the Denial of Racism*, „Discourse and Society”, 3 (1), s. 87-118.
- Vansina Jan, 1985, *Oral tradition as History*, Wisconsin: Un. Press Madison.
- Verba Sidney, Nie Norman, 1972, *Participation in America. Political Democracy and Social Equality*, New York: Harper and Row.
- Vermeersch Peter, 2006, *The Romani Movement: Minority Politics and Ethnic Mobilization in Contemporary Central Europe*, New York – Oxford: Berghahn Books.
- Walczak Bartłomiej, 2008, *Migracje rodzicielskie – skala zjawiska oraz jego wychowawcze i edukacyjne implikacje*, [w:] Ewa Kozdrowicz, Bartłomiej Walczak, *Migracja – Rodzina – Dziecko*, „Pedagogika Społeczna”, nr 3 (29), s. 143-162.
- Wallace Patricia, 2001, *Psychologia Internetu*, Warszawa: PWN.
- Wallace Patricia, 2003, *Psychologia Internetu*, Poznań: Rebis.
- Wallace Patricia, 2005, *Psychologia Internetu*, Poznań: Rebis.
- Wąsiński Arkadiusz, 2006, *Kategoria prefiguratywności w edukacyjnym dialogu międzypokoleniowym*, [w:] Arkadiusz Wąsiński, Weronika Świerczyńska-Głównia (red.), *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Umiejętności Społecznych w Poznaniu „Wiedza i Umiejętności”*, s. 139-151.
- Webster Frank, 2002, *Theories of the information society*, Cambridge: Routledge, s. 1-30.
- Wertsch James V., 2002, *Voice of Collective Remembering*, Cambridge: Cambridge Un. Press.
- Wilkanowicz Stefan, 1995, *Konflikt czy współdziałanie. Media a problemy mniejszościowe*. Kraków: Fundacja Kultury Chrześcijańskiej „Znak”, s. 46-47.
- Wilson Kenneth, Wallin Jennifer, Reiser Christa, 2003, *Social Stratification and the Digital Divide*, „Social Science Computer Review”, vol. 21, nr 2, s. 133-143.
- Wirth Louis, 1945, *The Problem of Minority Groups*, [w:] Ralph Linton (red.), *The Science of Man in the World of Crisis*, New York: Columbia Univeristy Press, s. 347-372.
- Wisłocki Seweryn, 2004, *Tabor Pamięci Romów?* „Dialog-Pheniben”, nr 7, s. 18-19.
- Wittel Andreas, 2001, *Towards a Network Sociality*, „Theory, Culture and Society”, t. 18 (6), s. 51-76.
- Wojakowski Dariusz, 2007, *Swojskość i obcość w zmieniającej się Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN, s. 72-100.
- Wódz Kazimiera, Wieczorek Tadeusz (red.), 2007, *Społeczeństwo informacyjne: praca zbiorowa*, Dąbrowa Górnicza: WSB.
- Wrzosiński Piotr, *Dlaczego Żakowski obraża Internautów?* <http://wnet.bblog.pl/wpis,dlaczego;zakowski;obraza;internautow,34115.html> (odczyt: 09.08.2009).

- Yerkanyan Artem, 2000, *Brain Drain from Armenia Threatens Country's Development*, „The California Courier. The newspaper for All Armenians”, febr. 17, s. 4.
- Yi-Fu Tuan, 1987, *Przestrzeń i miejsce*, tłum. Agnieszka Morawińska, Warszawa: PIW.
- Zajączkowski Włodzimierz, Kuhn Andrzej, 1982, *Niger*, Warszawa: Książka i Wiedza.
- Zawiła Małgorzata, 2008, *Religia i śmierć. trajektoria umierania i jej religijne elementy na przykładzie środowisk hospicyjnych w Polsce*. Kraków: Zakład Wydawniczy »NOMOS«.
- Zielińska-Więczkowska Halina, Kędzióra-Kornatowska Kornelia, Kornatowski Tomasz, 2008, *Starość jako wyzwanie*, „Gerontologia Polska”, t. 16, nr 3, s. 131-136.
- Zieliński Jarosław, 2009, *Funkcje współczesnego Internetu*, Winter.pl, <http://www.winter.pl/internet/funkcje.html> (odczyt: 26.09.2009).
- Zuckerman Phil, 2007, *Atheism: Contemporary Numbers and Patterns*, [w:] Martin Michael (red.), *The Cambridge Companion to Atheism*, Cambridge University Press, s. 47-65.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE:

- <http://anglia.interia.pl/wiadomosci/lokalne/news/imigranci-jedza-labeledzie,1068528> (odczyt: 14.09.2009).
- <http://anglia.interia.pl/wiadomosci/lokalne/news/imigranci-jedza-labeledzie/komentarze,1068528,1,14639323,3> (odczyt: 15.09.2009).
- <http://ewaa2006.blog.onet.pl> (odczyt: 30. 08. 2009).
- <http://forum.gazeta.pl/forum/72,2.html?f=639&w=41473322&v=2&s=0>
- <http://miria.blog.onet.pl> (odczyt: 30. 08. 2009).
- <http://pamiętnik-zmarlego.blog.pl/archiwum/?rok=2002&miesiac=2, z 5. 11. 2009>
- <http://pjm.interpsi.ok.pl> (odczyt: 14.10.2009)
- http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:G%C3%B3rno%C5%9B%C4%85ska_Wikipedia
- <http://pup.gora.sisco.info/?id=350> (odczyt: 28.12.2009).
- http://pup-wabrzezno.pl/upload/grafika/infokiosk_min.jpg (odczyt: 28.12.2009).
- <http://www.alexa.com/topsites/countries/PL>
- <http://www.bezdzieci.pl>
- <http://www.cazr.pl>
- <http://www.cnin.uw.edu.pl>
- <http://www.deaf.pl> (odczyt: 14.10.2009).
- <http://www.dlaczego.org.pl>
- <http://www.dom-misi.org> (odczyt: 30. 08. 2009).
- <http://www.elternsehnsucht.de.vu> (odczyt: 29.12.2009).
- <http://www.errc.org>
- <http://www.firr.org.pl>
- <http://www.fundacjakokon.pl>
- <http://www.gazeta.pl>
- <http://www.gbritain.net/forum/viewtopic.php?f=29&t=4247&hilit=oszust+nieuczciwy> (odczyt: 15.12.2009).
- <http://www.gbritain.net/news.php?id=2442> (odczyt: 20.12.2009).
- <http://www.hitano.pl/info.html>
- <http://www.jagd-auf-muetter.de> (odczyt: 29.12.2009).
- <http://www.judith-schaefer.com> (odczyt: 22.12.2009).
- http://www.kalejakha.pl/www_towarzystwo/index.php
- <http://www.kinderklau.de> (odczyt: 8.10.2009).
- <http://www.kinderklau.de.vu> (odczyt: 18.01.2010).
- <http://www.kobiety-kobietom.com>
- <http://www.kobietyromskie.free.ngo.pl>

- <http://www.konferencjagmg.pl>
<http://www.lambda.org/symbols.htm>
<http://www.mojawyspa.co.uk/artykuly/25648/Skazali-go-za-napad-na-Polaka> (odczyt: 20.12.2009).
<http://www.mostnadziei.pl> (odczyt: 30. 08.2009).
<http://www.muenchhausen-opfer.de> (odczyt: 18.01.2010).
<http://www.nasza-klasa.pl>
<http://www.new.tyfloswiat.pl>
<http://www.niewidomi.org.pl>
<http://www.onsi.pl> (odczyt: 14.10.2009).
<http://www.parnoforo.wer.pl/portal.php>
<http://www.petra-heller.com> (odczyt: 18.01.2010).
<http://www.pzn.org.pl>
<http://www.raslaska.aredia.net>
<http://www.rasopole.org/phpBB2/>
<http://www.rasopole.org/phpBB2/viewforum.php?f=16&sid=29fc861ffa05ca0fe900a79db83d74d4>
<http://www.rasopole.org/phpBB2/viewtopic.php?t=1298>
<http://www.razom.net.pl>
<http://www.romanationalcongress.webs.com>
<http://www.romenews.com/community/index.php?newlang=eng>
<http://www.romowie.com>
http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcrgus/PUBL_ludnosc_stan_i_struktura_demograficzno_spoleczna.pdf
<http://www.stowarzyszenie.romowie.net>
<http://www.stowrom.free.ngo.pl/index.html>
<http://www.switaj.eu> (odczyt: 30. 08. 2009).
<http://www.we-dwoje.pl>
<http://www.widzialni.eu/>
<http://www.zak.co.il/d/deaf-info/old/commandments.html> (odczyt: 14.10.2009).